20e JAARGANG No. 14

1 FEBRUARI 1976 — *f* 2,25

tong tong

HET ENIGE INDISCHE BLAD TER WERELD

(foto: Rogier)

BIJ DE VOORPLAAT

INFLATIE

Wanneer je, net als ikke, weer eens voor een korte vakantie terug bent in Holland na een paar jaar Verre Oosten, schrik je je werkelijk een hoedje van de waanzinnig gestegen prijzen! Alles lijkt haast in prijs verdubbeld. En dat in nog geen drie jaar.... Om een voorbeeld te noemen. Toen ik vertrok kostte de tram maar 2 kwartjes en nu zowat één piek per rit.

Okay, natuurlijk, in het Verre Oosten heb je die inflatie ook. Maar lang zo erg niet als hier. En het heerlijke van de Oost is wel dat je altijd nog "kan afzakken". Als je normaal Westers leeft met biefstuk en aardappeltjes, kan je, wanneer je tenminste in de warmte wilt blijven, altijd nog afzakken naar de (goedkopere?) rijsttafel. En daarna nóg verder eventueel naar het, als ik zo vrij mag zijn "kampong-niveau", van rijst met een zout visje...! Je kan weg uit de grote stad en in de oedik leven. Of als je, zoals ik, op Java zit kan je van West-Java wegtrekken naar Oost-java. Waar het nog steeds veel goedkoper is. Zoals U ziet: mogelijkheden genoeg!

Maar hier? Overal even duur. Omdat alles door de wet vastgesteld is. En de meeste winkeliers moeten zich er wel aan houden willen ze zèlf niet tenonder gaan......

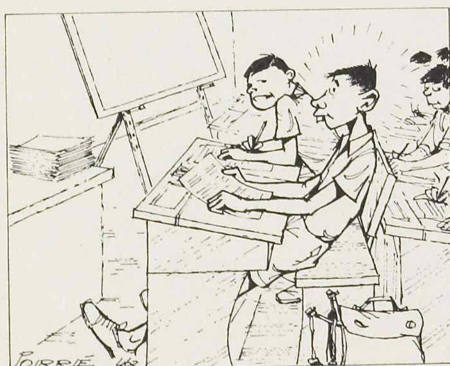
Ach, soedah, overal dus die geweldig snelle geldontwaarding. En daarom stelt men in de Oost nog steeds het meeste vertrouwen in goud. Daar is het nog altijd DE valuta. Overal heb je van die kleine handeltjes. Vaak genoeg zomaar aan de kant van de straat. Een tafeltje, een stoeltje met daarop (meestal) een vrouwtje. Op het tafeltje een klein weegschaaltje. En de handel kan beginnen. Maar behalve deze kleine "zelfstandigen" heb je natuurlijk nog steeds overal de gewone goudwinkels. Nog steeds, zoals vroeger, meestal gedreven door Chinezen. Zoals deze voorplaat uit Solo. Gezien in de "gouden mijl", de Jalan Tjojudan in de buurt van Pasar Klewer. Een lange straat van haast uitsluitend toko mas. En dat goud werkelijk de kampioen blijft voor de kleine man zien we dan ook aan de namen van deze beide Toko Mas. Want dat is toch niet zomaar niks, GARUDA en KING KONG!! Allebei figuren bekend door hun geweldige kracht. Maar als je de uithangborden goed bekijkt, zijn ze allebei zeer zeker in cognito!

GARUDA heeft zich vermomd als Amerikaanse Adelaar. En draagt in de stevige klauwen een nogal onduidelijk voorwerp mee. Het kan een sleutel zijn (de Sleutel tot het Geluk?) maar het zou net zo goed een mattenklopper kunnen wezen (om de inflatie eens een goede afstraffing te geven?)...!!

Met Tuan KING KONG is het erger gesteld. Die doet zich voor óf als Sinterklaas die uit 'n picknick-mandje met gulle hand een rèntèng saucijsjes uitdeelt, óf als Superman die het monster der inflatie aan een ketting-plus-hangslot wil leggen.

Ach, maar waarom zouden we nu zo puzzelen en ons afvragen wat die uithangborden ons willen vertellen? De Nederlandse goudpromotors zeggen immers zelf in al hun advertenties: Goud. Als je woorden te kort komt.....

ROGIER

"Fout, Japie. Botervloot is voor mertega en Zilvervloot is voor allemaal schepen".

Als U toch een girorekening heeft

Betaalt U ons dan per giro, niet via de Bank?

Het scheelt ons enorm in de tijd, want een giro geeft meer informatie, (adres, waarvoor de betaling) dan een Bank-afschrift waarbij we alles moeten uitpluizen. Als het U om het even is, ALSTUBLIEFT PER POSTGIRO BETALEN. ALLES.

Administratie Tong-Tong

tong tong

ONAFH. IND. TIJDSCHR. - 20e JAARG. No. 14

Opgericht en geleid door

TJALIE ROBINSON (1911 - 1974)

Pr. Mauritsl. 36, Den Haag - Telegramadres: Tong Tong Den Haag - Tel. 070 - 54.55.00/54.55.01 - Postgiro 6685 of A.B.N. Den Haag Rek. No. 51.56.15.730.
Uitgave: Publ. en Handel Mij Tong Tong B.V.
Directie: L. Ducelle
Administratie: Th. M. A. Scheulderman
Redactie: J. H. Ritman, Ch. J. A. Manders, Rogier, G. H. Bartman, L. Ducelle.

Verschijnt de 1ste en de 15e van iedere maand
Prijs per nummer *f* 2,25. Abt. Nederl. (en E.E.G.-landen behalve Engeland) kwart. *f* 11,—, halfj. *f* 22,—; jaar *f* 44,—. Abt. Europa: jaar *f* 44,—.
Buiten Europa: jaar *f* 52,—.
LUCHTPOST:
Abt. (per jaar en per luchtpost): Australië en Nw. Zeeland *f* 92,—; Indonesië *f* 76,—; Z.-Afrika en Z.-Amerika *f* 76,—; Canada en Ver. Staten *f* 64,—; Maleisië, Singapore en India *f* 76,— Suriname en Antillen *f* 64,—.

ZOEKT OP BASIS VAN DE NUTTIGE ERVARINGEN IN DE GORDEL VAN SMARAGD NIEUWE INTERESSEN IN NEDERLAND TE WEKKEN VOOR DE TROPENGORDEL.

*

ALLE ABONNEMENTSGELDEN ZIJN BIJ VOORUITBETALING VERSCHULDIGD

ADVERTENTIES KUNNEN ZONDER OPGAAF VAN REDENEN GEWEIGERD WORDEN

Directie en redactie behouden zich het recht voor om grondige redenen aanvragen voor abonnementen te weigeren, of deze te beeindigen. Hierover zal de betrokkene altijd van te voren in kennis worden gesteld.

*

De redactie behoudt zich het recht voor copy te weigeren dan wel te bekorten of te wijzigen met toestemming van de inzender. Over genomen beslissingen zal niet in details worden gecorrespondeerd.

Brief uit Bangladesh

Allereerst mijn beste wensen voor het Nieuwe Jaar 1976 en mijn verontschuldiging, U niet te laten weten dat ik in november werd overgeplaatst naar Algerije en in december weer ben overgeplaatst naar Bangladesh, het voormalig East Pakistan.

Even iets over Bangladesh. Het land is in 1970 geteisterd door een vloedgolf, waarbij honderdduizenden om het leven kwamen. In 1971 was er de opstand tegen de West-Pakistaanse regering. Het land is erg ten achter en van de bevolking van 75.000.000 zielen is ± 20% erg arm; geen kleding en voeding. Het is het armste en slechtste land ter wereld geloof ik.

We doen opsporingen naar nieuwe oliebronnen en ons werkgebied is tussen **Birma** en **India.** We wonen op een klein onbewoond eiland en het is hier vol grote ratten en slangen! De ratten zijn te groot, om ze door katten te verdelgen; je hebt een tijger nodig.

We werken tot ongeveer mei/juni en dan moeten we zo vlug we kunnen ervan door, want de natte moeson komt en de hevige winden.

Over drie weken ga ik met vacantie naar Singapore en mijn vrouw en zoon komen uit Nederland naar Singapore.

A. Ch. Benjamins
Island of Silence, Bangladesh

PEUTJOET

Ik ben een Atjeher en ik houd ervan Tong Tong te lezen, die de heer Brendgen uit Haarlem mij geregeld toezendt als er iets over Atjeh in staat. Tot mijn genoegen kan ik U mededelen dat de restauratie van het kerkhof Peutjoet onder leiding van onze Gouverneur de heer A. Muzakkar Walid goed vordert.

Met de restauratie is begonnen na de komst van Z.Exc. Jalink en kolonel J. H. J. Brendgen, de vertegenwoordiger van het Peutjoetfonds in Nederland, die resp. in juli en augustus jl. Banda Atjeh bezochten. Het kerkhof beschouwen wij als een nationaal monument zowel voor Nederland als voor Atjeh. Wat denkt men er in Nederland van?

De Heer Brendgen heeft zich zeer verdienstelijk gemaakt voor de restauratie van het kerkhof en men moet hem dankbaar zijn voor zijn bemoeienissen inzake de restauratie; hij is de grondlegger van die restauratie.

Ik hoop dat U zo goed zult willen zijn deze brief in Uw tijdschrift te plaatsen.

Tuanku Abdul Jalil
Aceh Museum
Banda Aceh (Kuta Radja)

EEN LUGUBERE GRAP

Gewezen commandanten van krijgsgevangenen-kampen langs de Burmaspoorweg hebben, volgens De Telegraaf van 13 januari het plan gevormd een "verzoeningsfeest" te organiseren.

Dat zou op 25 oktober moeten plaatsvinden op het kerkhof Kanchanburi gevolgd door een bijeenkomst in een ontspanningsgelegenheid in de buurt. Alle nog in leven zijnde ex-krijgsgevangenen zouden voor dit "feest" worden uitgenodigd. Naar nu reeds duidelijk is, zullen zij voor de "eer" bedanken. De eerste reacties op dit plan in Nederland varieren van grote verbazing tot razende woede.

Wij geloven dat men dit initiatief moet zien in hetzelfde licht als een ander in onze ogen merkwaardig en onbegrijpelijk gebruik. De Japanse beul vraagt voor de executie aan zijn slachtoffer vergiffenis voor hetgeen hij hem gaat aandoen. Er gaapt nu eenmaal, alle emancipatie in Japan ten spijt, een diepe kloof tussen de Japanse en de westerse mentaliteit. Dat de ex-krijgsgevangenen reeds het initiatief tot dit "verzoeningsfeest" zien als een beledigende en lugubere grap zal de Japanners wel nooit duidelijk worden.

Willem Brandt in De Telegraaf van 15 januari:

"Wie zullen er heen gaan, naar die gulle Japanse gastheren? Ik heb nog geen enthousiaste reacties gehoord. Wèl veel bittere woorden. En een zwijgen, een ontzaglijk zwijgen van dertigduizend doden - uitgehongerd, gemarteld, zonder een spoor van menselijkheid.
Zij werden als vee voortgedreven, door de eindeloze regens van Birma, en elke kilometer van de Railroad of Death, zoals de lijn later zou heten, werd betaald met tweehonderd doden: krijgsgevangenen, onder wie vele Nederlanders, en Aziatische koelieslaven. Een dode voor iedere dwarsligger!"

JHR.

BOEKBESPREKING

DE GEESTELIJKE LEIDERS IN DE ATJEHSE SAMENLEVING

De Atjehse geleerde dr. Alfian, verbonden aan de universiteit te Darussalam (op geringe afstand van Banda Atjeh (Kuta Radja) heeft een brochure onder bovenstaande titel het licht doen zien. Onze onvermoeibare Atjehkenner de kol. b.d. J. H. J. Brendgen heeft deze brochure uit het Atjehs vertaald en zond ons een exemplaar van die vertaling. De vertaler tekent bij de verschijning van zijn werkstuk het volgende aan:

"Dit geschrift bevat een interessante en leerzame beschouwing over de rol van de Ulama's (Islamitische schriftgeleerden) tijdens de Nederlandse bezetting, o.a. hun verklaring van de "heilige oorlog" en de periode daarna. In het begin van 1946 kwam na een bloedig treffen de machtsovername door de Ulama's van het eeuwenoude gezag der uleëbalangs (landschapshoofden), waarbij hun leider Teungku M. Daud Beureuéh Gouverneur van Atjeh werd.

In 1953 ontstond op politiek niveau rebellie tegen de Centrale Regering te Jakarta, waarbij T.M.D. Beureuéh met een groot aantal aanhangers het oerwoud introk.

Na een aantal jaren boog deze het hoofd, waarbij echter het gezag der Ulama's een aanzienlijke klap had gekregen.

Dr. Alfian beschrijft verder het ontstaan van een nieuwe groep van intellectuelen in Atjeh en vergelijkt hun invloed met die der Ulama's"

Voor belangstellenden in de ontwikkeling van Atjeh is dit boekje een niet te missen aanvulling van de geschiedenis van het gewest, dat een zo grote rol heeft gespeeld in het oude Nederlands-Indië.

Deze brochure (23 pagina's en een foto) is verkrijgbaar door storting van *f* 7,00 plus *f* 1,70 verzendkosten (totaal *f* 8,70) op postrekening 1376185 van J. H. J. Brendgen, Laurens Reaëllaan 70 te Haarlem. (023 -25 66 47)

JHR.

Journalistieke Herinneringen (XVI)

"Ik ben feller dan ooit tegen het communisme, maar deze man vertrouw ik".

Tsjoe En-Lai, de Chinese premier, is overleden. Ook in de westerse pers is zijn betekenis in lovende woorden geschetst en de aan hem gewijde artikelen zijn waarlijk geen verplicht tribuut aan een belangrijke figuur in een hoogst belangrijk land. Tsjoe wordt beschreven als een groot staatsman die zijn land met grote bekwaamheid heeft gediend. Inderdaad, en daarmee de gehele wereld.

Het is voldoende te wijzen op zijn rol in het proces van toenadering van China tot de Verenigde Staten, met alle gevolgen van dien, om te begrijpen welk een invloed van deze man is uitgegaan. Wijsheid en diep inzicht, maar ook tolerantie hebben zijn regiem gekenschetst. Een uitermate boeiende persoonlijkheid dus. Ik heb hem aan het werk gezien tijdens de Afro-Aziatische conferentie te Bandoeng in april 1955 en ben toen reeds diep onder de indruk gekomen van de machtige persoonlijkheid van de man, die toen als minister van buitenlandse zaken van de prille Volksrepubliek China zich in die kring verzekerde van een enorm prestige. Vele van zijn mede-gedelegeerden zullen vóór de conferentie nauwelijks geweten hebben wie Tsjoe was: hij was toen internationaal weinig bekend maar verzekerde zich in dit interessante gezelschap meteen een plaats in de voorste gelederen.
Oppervlakkig gezien een figuur waarvan men moeilijk zou kunnen geloven dat hij een grote rol speelde in de communistische beweging, want hij sproot uit een mandarijnenfamilie, had in het Westen gestudeerd. Ofschoon hij in dit stadium van zijn leven al communist was wees niets er op, dat hij een grote rol zou gaan spelen als rechterhand van Mao.
Toen Tsjoe dan ook in Bandoeng opdook als leider van de delegatie van de Volksrepubliek was zeker de Westerse pers erop gespitst hem op de korrel te nemen.

Niet alleen was men benieuwd naar de persoonlijkheid van de vertegenwoordiger van de Volksrepubliek, maar nog meer naar de lijn die de grootste continentale mogendheid in Azië, eerst zeer onlangs onder communistische leiding, zou volgen.
Net als nu - en is het sedert bijna driekwart eeuw eigenlijk ooit anders geweest? - waren de vijftiger jaren een periode vol internationale spanningen. In het Verre- en in het Midden-Oosten waren die groot. De Amerikaanse isolatiepolitiek van China, die zulk een grote gevolgen zou hebben voor de wereldpolitiek werd met grote intensiteit gevoerd.

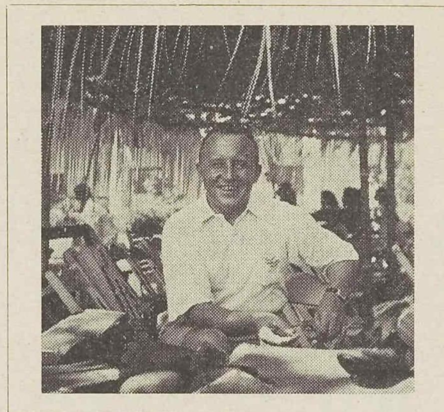
Toenadering en pogingen samenwerking te organiseren tussen de sedert het einde van de wereldoorlog onafhankelijk geworden vroegere koloniale gebieden lagen dus voor de hand. Op een bijeenkomst van de eerste ministers van Burma, Ceylon, India, Indonesië en Pakistan (de zg. Colombo Conferentie) in 1954 legde de toenmalige premier van Indonesië, mr. Ali Sastroamidjojo, het plan op tafel voor een conferentie van onafhankelijke Afrikaanse en Aziatische landen. Er moet op die conferentie, al staat dat niet in de officiële publicaties, al dadelijk de vraag opgeworpen zijn, of China tot deze conferentie zou worden uitgenodigd. Het Rijk van het Midden genoot maar weinig sympathie en ook de mogendheden die met zekere voldoening naar Peking keken waren toch wat huiverig voor een confrontatie met China en de mogelijkheid van beïnvloeding van hun eigen communistische partijen. China overslaan was natuurlijk te gek om los te lopen - China erbij halen was een riskante zaak. Men besloot het risico te nemen en een vol jaar op enkele dagen na later werd op 18 april 1955 te Bandoeng met groot ceremonieel de eerste Afro-Aziatische conferentie geopend in de toneelzaal van de voormalige sociëteit. Ik heb die bijeenkomst mogen bijwonen op de perstribune.

Wat mr. Ali voor ogen heeft gestaan bij het vormen van zijn plan mag men zich ook nu nog afvragen. Het was wel een zeer heterogeen gezelschap dat van de 25 landen die aan de conferentie deelnamen. Wat hen verenigde was niet één gemeeenschappelijk belang, want daarvoor was de verscheidenheid te groot. Maar wel de huidskleur van zwart via bruin naar geel.
Het was de eerste confrontatie van de gekleurde en meesttijds tot voor kort door westerse mogendheden overheerste naties - een confrontatie dus met het Westen. De verwachtingen wat betreft de praktische gevolgen waren dan ook niet hooggespannen, maar men hoopte wel dat de conferentie een aantal duistere punten aan de oppervlakte zou brengen en de onderlinge verhoudingen daardoor zouden kunnen worden bepaald. In de eerste plaats dus: wat is de houding van China vis-a-vis de Aziatische en Afrikaanse landen, in het bijzonder die welke pas kortgeleden zelfstandig waren geworden. Die hadden in vele opzichten problemen van dezelfde aard: het wegvallen van het kapitaal en de technische bekwaamheid van de vroegere meersters.
In de grootste spanning wachtte men het openingswoord van de Chinese delegatie af, want wat het immense land met de grootste bevolking ter wereld te zeggen had over de verhouding tot zijn buren - geen onbetekenende staten maar toch wel kleuters tegenover de reus op het vasteland - zou bepalend kunnen zijn voor de toekomst
Tsjoe haastte zich niet. Hij liet o.a. Nasser, Takasaki (Japan) en Romulo (Philippijnen) voorgaan, de laatste met een sterk emotioneel geladen, tegen het Westen gerichte speech. Eindelijk nam de chef van de Chinese delegatie op 19 april het woord. Zou hij zich opwerpen als leider van de gekleurde verworpenen der aarde? Zou hij de zegeningen van het communisme prediken? Zou hij in deze toch al scherp tegenover de Westerse wereld staande omgeving de strijd tegen de westerse wereldmachten propageren?
Niets van dat alles gebeurde. Hij vereenzelvigde zich met de noden van de volkeren die op de conferentie aanwezig waren, hij stelde alle buren gerust die een agressieve politiek van Peking verwachtten. In zijn toespraak ontbrak elk spoor van haatdragendheid. Een nogal Westers georienteerd gedelegeerde zei later: "Ik ben feller dan ooit tegen het communisme, maar deze man vertrouw ik". De reactie van de zaal (maar ook die van de perstribune) was er een van aangename verrassing en, zo men wil, opluchting. Met een rede die nog geen half uur duurde had Tsjoe het pleit gewonnen en zijn zeer belangrijke plaats in de conferentie bepaald. Hier was een staatsman aan het woord en bovendien een man die eerlijk scheen te menen wat hij verkondigde.
Het enorme prestige dat Tsjoe zich op slag had verworven en dat ook in de verdere discussies, openbaar en besloten zo mogelijk nog groeide heeft hij weten uit te buiten door de aanvaarding van zijn voorstellen inzake vrije coexistentie die uit vijf punten bestonden erdoor te krijgen. Die voorstellen kwamen overeen met hetgeen hij tevoren met India had bereikt, bij de regeling van de Chinees-Indische betrekkingen.
Misschien ligt hierin de verklaring van het feit - ook al niet officieel geboekstaafd maar nochtans hardnekkig door ingewijden volgehouden - dat het Nehru geweest is, die zich het meest

lees verder volgende pag. 1e kol. onderaan

ZENDINGSWERK IN INDIË

Ds. A. K. de Groot — 27 augustus 1896 - 29 december 1975

Een bezwaar van het ouder worden is, dat men zo vele goede vrienden, ouderen, maar ook wel jongeren, vóór zich ziet heengaan. Het is een gestaag afscheid nemen. Op 26 nov. j.l. stonden wij bij het graf van dr. ir. ds. C. L. van Doorn, grondlegger van het Christelijk werk onder de studerende Indonesische jeugd, en zo even ontvingen wij het doodsbericht van de zendingspredikant ds. A. K. de Groot, beiden in de leeftijd van bijna 80 jaar van ons heen gegaan.

De Groot ontmoette ik voor het eerst reeds in januari 1921. Het was op de Christelijke Jongemannen-Vereniging te Delfshaven (Rotterdam). Na er jaren lang een werkzaam lid van te zijn geweest, bezocht hij deze club voor het laatst en hield er een causerie over Oosterse godsdiensten, ik kwam er voor het eerst. Het was dus een toevallige ontmoeting, doch de kennismaking zou met onderbrekingen tot het einde duren. De Groot had toen net zijn opleiding tot zendeling voltooid aan de zendingskweekschool der Nederlandse Zendingsvereniging, gevestigd in het nu nog slechts aan oudere Rotterdammers bekende huis Schooneberg op het land van Hoboken. Hij was toen 25 jaar oud en stond op het punt om naar West-Java, het weerbarstige terrein der genoemde Zendingsvereniging te vertrekken. Zeven jaar later, omstreeks Pasen bezocht ik hem in de Christengemeente **Tjideres,** in de Residentie Cheribon. Dit was een stichting van de energieke zendeling Verhoeven. Het was daar moeizaam arbeiden geweest te midden der streng-Moslimse Soendanezen, doch nu zag men er een aardig kerkje, waar we des zondags met de Christen-Soendanezen samenkwamen, naast een ziekenhuisje en een gastvrije zendelingswoning. Als ik zo eens onder de preek naar die brave Soendanese kerkgangers keek, kreeg ik even de indruk, dat ik mij in een eenvoudige boerengemeente in de Achterhoek bevond. Ik herinner mij er een eigenaardig gebruik, dat ik nooit ergens ter wereld in een kerkgebouw heb aangetroffen, n.l. op een zwart bordje werd met wit krijt aangegeven, hoe hoog de collecte bij de vorige kerkgang was geweest. Dit diende zeker ter aanmoediging en ik zou haast denken, dat het een vondst van de Groot's vindingrijke geest was. Helaas heb ik die eerste keer zijn echtgenote niet mogen ontmoeten, daar zij in het Cheribonse ziekenhuis was opgenomen, later echter des te vaker.

In 1929, nadat de Groot met zijn gezin een verlof in Bussum had doorgebracht, werd de kennismaking in Batavia vernieuwd, waar hij geestelijk leider der Chinese kerk was geworden, een gemeente die snel groeide en waarin allerlei problemen aan de orde kwamen: het jeugdwerk, de sociale arbeid, de activiteit in de Anti-Opium Vereniging, waarvoor op het landgoed Tandjoeng West een revalidatie-centrum werd opgericht, de wijkverpleging met een kraamkliniek, de verspreiding van Maleise lectuur enz. enz.

Misschien zullen enkele oud-Batavianen zich het Chinese kerkgebouw op Patekoan herinneren, uitwendig niet erg fraai, doch van binnen zeer ruim en geriefelijk. Een vermogend lid der gemeente had zelfs een aparte ruimte voor moeders met kinderen laten bouwen. Door een brede glasruit konden zij de predikant (boksoe, zeggen de Chinezen) op de kansel zien staan, terwijl het geluid van zijn stem electrisch werd overgebracht. Alleen de dames hadden dan nog last van het kindergeschrei. Ds. de Groot bewoonde toen met zijn gezin een echt oud-Chinees familiehuis aan Molenvliet. Het was een heerlijk, koel gebouw!

In de gemeente kwam het veel aan op organiseren en daarin was ds. de Groot sterk. Hij was ook niet een zendeling, zoals men zich die pleegt voor te stellen, eenzaam op het platteland met een kleine schare van bekeerlingen te midden van een zee van heidenen of Mohammedanen. Ds. de Groot bewoog zich in brede kringen en genoot ook bij vele niet- of half-Christenen achting en medewerking b.v. bij zijn streven om de Chinese jeugd van de opium-duivel te bevrijden. Niet altijd ging het daarbij van een leien dakje, ook al had hij zich ijverig bekwaamd om van de zeden en gewoonten der Singkeh's en Peranakan's, die zo sterk afweken van de adat der plattelandse Soendanezen, op de hoogte te komen. Zelfs heeft hij zich vol ijver op de Chinese taalstudie geworpen, doch een dieper doordringen in de geheimen der taal en letteren van het grote Middenrijk, die volgens de Roomse missionarissen door de duivel zelve extra **moeilijk** waren gemaakt om het doordringen van het evangelie te belemmeren, werd hem ongetwijfeld door zijn talloze bezigheden belet. Immers, ds. de Groot en zijn echtgenote waren onvermoeibaar, waar het ging om de verheffing en verbetering der Indische maatschappij in al zijn lagen en kringen. Ook met Indo-Europeanen hadden zij contact. Als goed organisator wist hij velen aan het werk te zetten, ook schrijver dezes. Gemakkelijk leerde hij talen, wat mij eens bleek bij een Hervormingsbijeenkomst in de Willemskerk (thans: Immanuelkerk) op een 31e oktober. Dan plachten alle soorten van

(lees verder volgende pagina)

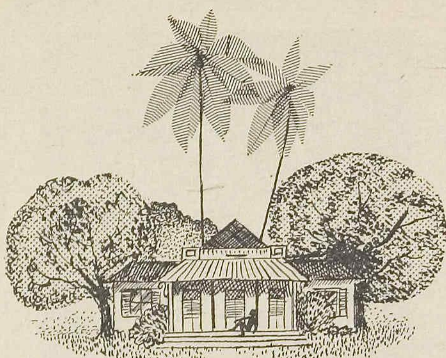
had ingespannen voor de uitnodiging aan China, deel te nemen aan de conferentie te Bandoeng.

Tsjoe bracht nog meer goed nieuws, ditmaal speciaal voor zijn gastheren. Jarenlang was de staatkundige positie van de Chinees in het buitenland, dus ook in Indonesië, bepaald door de regel, dat elke Chinees, waar ter wereld ook geboren, het Chinese staatsburgerschap bezat.

In vele gevallen leidde dit voor peranakan-Chinezen tot een dubbele nationaliteit, omdat ook het land van zijn geboorte hem als staatsburger noteerde. Tijdens de conferentie leidde overleg tussen Tsjoe en de Indonesische regering tot een overeenkomst, waarbij de Indische Chinezen het recht verkregen de nationaliteit te kiezen die zij wensten. Dus: of Chinees blijven, of Indonesisch staatsburger zijn. Voor Indonesië was de eerste Afro-Aziatische conferentie dus een succes. Het is wel gebleken dat op de duur van zulk een overleg tussen landen met zeer uiteenlopende instellingen en belangen nauwelijks enig effect te verwachten was. Er is nog een tweede Afro-Aziatische conferentie geweest in Caïro maar, voor zover ik weet, was dat meteen de laatste.

Tsjoe, de man met de scherpe intelligente trekken, altijd hoffelijk, steeds alert, strijdend maar nooit kwetsend zal ik mij blijven herinneren als een der interessantste figuren die ik in een lange loopbaan heb mogen ontmoeten. Want ofschoon de Chinese delegatie in zo grote beslotenheid werkte dat de pers geen vaag idee kreeg van waar zij mee bezig was heb ik het voorrecht gehad enkele zinnen met Tsjoe te wisselen en een handdruk van hem te krijgen. Ik moet eraan toevoegen dat hij naar alle waarschijnlijkheid niet wist wie ik was en zeker niet dat ik behoorde tot het verdachte ras der persmuskieten. Dit is dan ook volkomen onbelangrijk. Niet onbelangrijk was en is, dat de Bandoengse conferentie mij gelegenheid bood, kennis te maken met een der belangrijkste figuren uit de huidige wereldgeschiedenis. Tsjoe, thans van het toneel waarop hij zo'n belangrijke rol heeft gespeeld verdwenen......

JHR.

JEUGDJAREN
(VI)

GESCHREVEN PORTRET

door Esje Peer

Tante Wiesje

Iedereen heeft wel een lievelingstjang, de mijne was Tante Wiesje. Een oud-tante eigenlijk, want ze was de zuster van de moeder van mijn vader. Ik kan me geen periode uit mijn leven herinneren zonder haar. Eerst woonde ze in een eigen huisje, waar ze de huishouding deed bij haar broer, die vroeger een onbeantwoorde liefde had gehad en zodoende ongetrouwd was gebleven. Zelf bleef ze daarom ook maar ongetrouwd.

Al haar liefde, die ze anders haar eigen kinderen zou gegeven hebben, schonk ze nu aan ons.

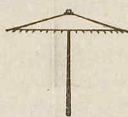
Elke zaterdag werd voor ons, mijn broer en ik, een feest, want dan kwam Oom Chris ons met een deleman van school halen. We mochten het weekend dan bij hen doorbrengen.

Tante Wiesje stond dan al breed-uit op ons te wachten of ze ons in geen jaren gezien had, inplaats van vorige week. Er was altijd een of andere heerlijke ouderwetse groentensoep en rijst met lekkere zoute visjes, waar ik dol op was en we hoefden nooit veel te eten, iets wat voor mij altijd een hele opgave was.

Dan moesten we een uurtje rusten, want 's avonds mochten we opblijven om naar de "bonte hond" te luisteren over de radio.

Een middagdutje doen bij Tante Wiesje was nooit vervelend, want ze ging er zelf bij liggen en vertelde een verhaaltje, maar meestal had ze zelf zo'n slaap, dat ze onder het verhaal in slaap viel en zo waren haar sprookjes altijd mooi en romantisch, want het slot verzon ik er zelf bij.

Ze had heel veel geliefde figuren, kabouter Kiekerekie keerde in al haar verhaaltjes terug, die leek sprekend op mijn broer en de elfjes in haar verhalen leken op mij. Dit zette mijn toen al speelse geest aan het werk en ik verzon de mooiste dansen, die ik in de achtergalerij vooor haar danste in een sarong van de baboe of een kanten sprei, waar ik wel tien keer inging.

Ze kocht zelfs een kleine pajong voor me omdat ik daar zo leuk de Geisha-dans mee kon doen:

"Ik ben de liefste kleinste Geisha van Japan"
Ieder noemt mij rolli-polli-san
Met de waaier speel ik bekoorlijk
Dansen kan ik heel behoorlijk......"

Elke week als ik kwam moest ik die dans voor haar doen. Ze installeerde zich dan breeduit op een stoel en werd publiek. Als het uit was klapte ze heel hard en riep dat het nog beter was dan de vorige keer. Ze spreidde dan haar armen uit en drukte me tegen haar aan.

Nog voel ik haar lieve oude wang, die heerlijk fris rook naar pasgewassen lakens en een heel klein beetje 4711, haar lievelings eau de cologne.

Na het middagdutje mocht ik het tuintje opharken en bijvegen, samen met hun tuinjongen. Het was maar 'n heel klein stukje tuin, maar na afloop lag er ook geen papiertje, geen dor blaadje meer op de grond.

Maar het fijnste waren toch de avonden. We zaten met z'n vieren in de huiskamer, mijn broer en ik, elk met een kopje chocolademelk en Oom Chris en Tante Wies met hun koppie "toebroek". Ik zat meestal op de grond met m'n hansop al aan tegen tante Wiesje's voeten geleund, en moest dan meestal op mijn manier haar voeten pedicuren. Als ik mijn ogen dicht doe, zie ik haar voeten nog voor me, klein, scheefgelopen op houten klompjes, die overdag heel de dag door het huis klepperden.

De radio speelde het liedje "Wie is Loesje?" Loesje is het meisje van de drummer van de band." Oom Chris kon er zo heerlijk van genieten met zijn ogen dicht en voor mij stond vast, dat zijn enige liefde vast iets met dat liedje te maken had gehad.

"Inlandse Christenen" samen te komen, niet zo zeer om zich schrap te zetten tegen de "Geredja Katolik" met haar "biskop-biskop", dan wel om van hun eenheid te getuigen, die niet altijd duidelijk bleek. Immers, zij kwamen uit een Ambonse, een Javaanse, een Soendase kerk.

Ook om eens gezellig onder elkaar te zijn, want onder de millioenen Moslims vermocht de Christelijke eendracht veel.

Ook A.K., zoals we hem vaak vertrouwelijk noemden, sprak daar vlot, geestig en geestdriftig, boeide zijn bont gehoor in het Maleis, thans de "basa", waaronder hij, gelijk meer bij Maleise orang intellect" het geval was, nu en dan een paar Hollandse woorden vlocht, wat de vrolijkheid opwekte.

Intussen was ds. de Groot niet in zijn Chinees huis aan Molenvliet blijven wonen, doch bewoonde verschillende huizen in het oude Weltevreden, o.a. op het rumoerige kruispunt Parapattan. Mijn vrouw en ik hebben daar meer dan eens als "paying guest" mogen vertoeven, mede omdat mijn betrekking buiten Batavia was komen te liggen. Doch eer wij uit elkaar gingen trad hij op als getuige bij ons huwelijk, ingezegend in de oude, schilderachtige Portugese Buitenkerk. Het was in de Groot's woning steeds een gezellig en leerzaam vertoeven, en men ontmoette er soms merkwaardige persoonlijkheden, b.v. eens een Quaker-voorganger in de oude originele Quaker-dracht.

De Japanse tijd bracht ds. de Groot natuurlijk met de zijnen in burgerinternering te Batavia en Bandoeng door, doch na de z.g. bevrijding werd ons contact vrij spoedig hersteld. Na enige tijd als hulpvloot-predikant in Australië te zijn opgetreden had hij zijn werk onder de Chinezen hervat n.l. als predikant in algemene dienst voor de Chinese kerk. Deze arbeid zette hij voort tot 1956 toen hij, na 35 jaar aan de verbreiding van het Evangelie verbonden te zijn geweest, zijn taak in de Pauluskerk (vroeger Nassaukerk) neerlegde.

Na ons beider repatriëring mochten wij te Rotterdam zijn 40-jarig verbonden zijn met Indië en de Zending meevieren. Het bleek toen, hoe velen zijn werk en dat van zijn echtgenote hadden gewaardeerd, met name prof. dr. Kraemer, die ds. de Groot's werk in 1935 had leren kennen en waarderen en nu in een toespraak zijn bijzondere kennis van de Chinese maatschappij en haar bijzondere vraagstukken roemde.

Toen ds. de Groot zich met het klimmen der jaren met zijn vrouw in rusthuizen moest terugtrekken - eerst in Arcadia te Hillegersberg, daarna (aug. '72) te Zwolle - bleef ons contact bewaard. Zijn belangstelling voor Indonesië en zijn bevolking, zo mede voor het daar achter gelaten werk, ging er niet op achteruit, niettegenstaande de slepende ziekte, die hem had aangetast. Thans heeft zijn Opdrachtgever hem tot Zich geroepen.

DR. H. J. DE GRAAF

POEKOEL TEROES POT

Hieronder laten wij, onder hartelijke dankzegging aan alle schenkers, de verantwoording volgen van de giften die zijn binnengekomen voor het reservefonds voor Tong Tong over December 1975.

H. Anthonio 10,—; A. C. v. Ahee 21,—; Mevr. A. L. M. Addens 25,—; W. Boverhof 10,—; A. Burg 10,—; H. E. Bisschop 11,—; J. Blokker 6,—; R. A. Bieri 10,—; Mevr. Boon v. Ochsee 10,—; Mevr. J. W. Cassa 6,—; P. Coldenhof 15,—; Mej. J. L. Droop 25,—; J. J. Donk 9,—; A. B. C. David 11,—; H. J. J. v. Dijck 16,—; T. L. v. Driest 25,—; K. S. v. Dalm-v. Loon 7,50; Mevr. A. Engelberts 16,—; Mevr. I. V. v. Elk 4,—; P. C. Faber 16,—; Mevr. A. C. v. Galen 25,—; L. C. F. de Graaff 25,—; B. Gumoes + G. Staad 10,50; Mevr. Grooss 31,—; E. R. Hoedt 10,—; H. G. E. Hepsakker 25,—; A. de Haak 10,—; Ir. Hasselbach 16,—; Mevr. W. Hazenberg 10,—; P. J. v.d. Horst 6,—; M. L. C. Hogel 13,25; A. W. Hagenaar 10,—; W. v. Huffel Mers 25,—; E. A. Hars 11,—; Chr. Th. Hornung 20,—; G. de Jong 6,—; Mevr. M. Kiveron 5,—; Mej. A. M. C. Kock 20,—; A. Klerks 6,—; J. Kwee 5,—; N. P. Kapteyn 26,—; Mej. N. Lugten 56,—; F. v.d. Ley 6,—; J. F. Lankau 15,—; F. J. Luntungan 15,—; R. Mariouw 10,—; W. R. J. Matse 11,—; R. Mooyman 6,—; H. Miller 20,—; Mevr. B. M. Naberman 5,—; N.N. 10,—; N.N. 25,—; N.N. 31,—; W. Noordhoorn 15,—; W. Nelwan 44,95; N.N. 10,—; N.N. 60,—; N.N. 7,35; N.N. 25,—; Mevr. B. H. Naberman 10,—; Mej. A. H. Overdijkink 10,—; Mej. M. Portier 10,—; E. W. Portier 8,—; A. C. W. Reinhardt 5,60; Mej. S. A. Roosenburg 50,—; W. A. Sikman 10,—; L. C. N. Staf 16,—; M. P. v.d. Steen 13,50; E. & H. S. 15,—; J. L. K. Sanderse 50,—; J. J. Schlette-Bonjer 30,—; J. Thomas Scheers 6,—; L. Swart 10,—; P. Stolk 3,—; J. J. Schlieker 100,—; Th. v.d. Sloot 10,—; D. H. J. Salomon 29,25; W. A. Smit 11,—; L. S. Sie 16,—; Sirag Nobel 15,—; C. Schröder IJsselstein 36,—; H. Sentius v.d. Meulen 25,—; Mevr. A. Toe Water-v. Gumster 12,85; J. H. Tichler 12,50; F. In 't Veld 50,—; C. Verbeet-Courant 10,—; Mevr. C. J. G. de Vries 40,—; A. Vreugdewater 3,—; M. Veenhuizen 21,—; N. H. Wichers 10,—; E. A. Wirschuleit 10,—; J. A. Wasch 14,—; R. P. L. Witterick 2,—; A. J. Young 2,—; Young de Vries 5,55; J. Zandstra 10,—; J. A. v.d. Zouw-Roskam 6,—.

Binnengekomen in december 1975

totaal *f* **1649,80**

Er zijn weer enkele **Njai Loro Kidoel platen *f* 20,—. Kleurenplaten van Rogier:** Pelabuan Ratoe - Djamboe aer - Bibik petjel - bamboebos **4 stuks nu voor *f* 12,— p. st. *f* 4,— Koker voor verzending 50 ct.**

Het Wapen der Militaire Luchtvaart Knil

EEN ROEMRUCHT WAPEN (I)

In T.T. 14e jaargang nr. 10 van 1-12-1969 is een artikel gewijd aan één van de dappersten uit de oorlogstijd. In het naschrift vraagt Tjalie om meer getuigenissen van moed, volharding en opofferingsgezindheid voor een zaak van Eer, van Recht en van Plicht. Opdat wij hen niet vergeten.
Welnu, het volgende historisch verhaal kan worden aangemerkt al één van de meest gedurfde ontsnappingspogingen uit de tijd vlak voor de capitulatie in 1942. Het staat in de geschiedenis van de Militaire Luchtvaart bekend onder de titel:

De laatste vlucht van de Glenn Martin M-585

Bij de invasie van Java in 1942 was de 3e Afdeling Glenn Martin bommenwerpers van de IIle Groep reeds uitgedund tot negen crews en vier vliegtuigen, waarvan slechts één operationeel kon worden ingezet. Tijdens één van de bombardementen op Andir is deze ook vernietigd. Over bleven drie niet gevechtsklare vliegtuigen.
Op vrijdag 6 maart gaf de commandant van de 3e Afdeling de 1e Luitenant vlieger waarnemer A. B. Wolff de opdracht de niet gevechtsklare vliegtuigen over te vliegen naar Tasikmalaja, zulks op bevel van het HKML. Deze opdracht deed hij zeer tegen zijn zin omdat hij wist dat de drie bws op Tasikmalaja zouden opvallen en derhalve zouden worden vernietigd door de Japanners. Deze patrouille - de "patrouille van Erkel", genoemd naar de patr. leider de 2e Lt. van Erkel - kreeg tevens de opdracht om in geval Bandoeng zou vallen, te trachten met de drie vliegtuigen naar Australië uit te wijken. Maar op zaterdagmorgen 7 maart belde van Erkel vanuit Tasikmalaja zijn commandant op Andir op dat ook deze drie vliegtuigen op Tasik door een bombardement waren vernietigd. Van Erkel moest toen over de weg naar Bandoeng terugkomen.
Om circa 10.00 uur diezelfde ochtend kreeg Wolff de opdracht van de Kolonel Kengen op het HKML om te proberen met de drie "resterende" Glenn's - Kengen wist niet dat deze reeds vernietigd waren op Tasikmalaja - te starten voor Australië met enkele belangrijke passagiers die in opdracht van de Legercommandant moesten uitwijken. Kengen kreeg toen van Wolff te horen dat dit nu niet meer mogelijk was.
Echter, om ± 14.00 uur dezelfde dag deelde de hoofdmonteur van de afdeling Wolff mede, dat op Andir in de hangar van de Technische Dienst een Glenn Martin stond, waarin juist nieuwe motoren waren ingebouwd. Het toestel zelf was vrij ernstig beschadigd vanwege de beschietingen, maar de motoren zagen er goed uit. De actie-radius van de Glenn Martin bommenwerper was echter onvoldoende voor een rechtstreekse tocht over de Indische Oceaan van Bandung naar Australië (bedenk dat de strijd al gestaakt was en de overgave een kwestie van uren was). De afstand Bandoeng - Broome Australië zou volgens berekeningen acht uur vliegen vergen. Er moest dus geïmproviseerd worden. Er moest extra benzine worden meegenomen. Dit kon alleen maar worden meegenomen in een z.g. "bombaytank", een tank die in de bommenruimte van het vliegtuig kan worden geplaatst. De enige tank die de ML toen nog bezat op Andir werd naar

De gezagvoerder van de Glenn Martin M-585, de toenmalige 1e lt. ML/KNIL, A. B. Wolff. Op de foto bekleedt hij de rang van Generaal Majoor der Kon. Luchtmacht in Nederland in de functie van Commandant van het Commando Luchtverdediging in Zeist. Kort daarop werd hij Bevelhebber der Kon. Luchtstrijdkrachten in de rang van Luitenant Generaal.

het veld gebracht, maar ophanging en toevoerleidingen ontbraken. Deze moesten dus ergens vandaan worden gescharreld. Uit wrakken en vernietigde Brewster-Buffalo jachtvliegtuigen, waarvan er genoeg op Andir in het rond lagen, werd gesloopt en de gehele technische dienst hielp mee dit vliegtuig zo snel mogelijk en zo goed mogelijk vliegklaar te maken. Allen wisten dat de situatie zeer kritiek was en de opdracht tot overgave elk ogenblik kon worden verwacht.
Kolonel Kengen op het HKML werd door Wolff ingelicht dat te middernacht het vliegtuig startklaar zou zijn. Kengen gaf toestemming een poging tot ontsnapping te wagen. I.v.m. de aanstaande overgave van het Javaleger gelastte hij vóór 18.00 uur te starten. Behalve de crew zouden meegaan de Kapt. Reinderhoff (slag bij Tarakan), de Kapt. Spoor en de Lt. Kol. Droog. Allen in opdracht van de CLG. De crew zou uit vrijwilligers bestaan. Wolff heeft om vrijwilligers gevraagd, maar de meesten vonden dit plan waanzinnig, aangezien zelfs met een volle bombay-tank een actieradius van 7 uur vliegen werd verkregen en derhalve het plan één uur te kort kwam voor een veilige oversteek. Een zekere landing op zee, ofschoon vrijwillig gemaakt, was geen aantrekkelijk vooruitzicht, maar Wolff verkoos deze kans op behoud boven definitieve gevangenschap op Java. Velen zagen af van deze ontsnappingsmogelijkheid toen zij kennis namen van de hachelijke calculaties zonder te beseffen dat het lot dat zij aangeboden kregen het winnende lot was. Uiteindelijk gaven zich vrijwillig op als crewlid: de 2e Lt van Erkel (2e vlieger), sgt. Pilger (monteur) en de sgt. Timmermans (telegrafist), terwijl vrijwillig meegingen als passagier de 1e Lt. Wnr. van Loggem en de Sgt Wnr. Paalman tesamen met Spoor, Reinderhoff en Droog.
Van Erkel ging op kaarten uit, doch deze waren nergens meer te krijgen - de archieven waren reeds verbrand. Wel kreeg hij informaties betreffende koers en te verwachten winden van de KNILM, terwijl Wolff slechts een blad "Australie" uit een Bos-atlas kon bemachtigen. Om 19.00 uur hielden van Erkel en Wolff een laatste bespreking. Daarna ging van Erkel met aspirine naar bed en Wolff zou doorgaan met verdere voorbereidingen en detail regeling. Van Erkel zou de nachtstart doen en het eerste gedeelte van het traject vliegen. Droog en Spoor konden ook naar huis gaan om te rusten om straks om 24.00 uur te vertrekken. Reinderhoff zou pas op 't laatste ogenblik aan boord worden genomen omdat niemand mocht weten dat hij uit Java zou worden gesmokkeld. Hij stond bovenaan op de lijst van de Japanners.
Na een heleboel geharrewar en spannende momenten - immers de Japanners stonden vlak voor Andir - was om 00.30 uur op zondag 8 maart 1942 de M-585 gereed en werd zij met verenigde krachten in de pikdonkere nacht naar buiten gerold, nadat Wolff alle monteurs die aan dit werk hadden meegedaan had bedankt. Van de passagiers waren aanwezig Reinderhoff, Spoor, van Loggem en Paalman. Overste Droog was niet meer komen opdagen.
Een humoristische noot. Bij het "neuzen tellen" ontbrak plotseling Spoor. Tevoren stond hij te mopperen dat hij voor het eerst in zijn leven sinds een paar weken een nieuwe auto bezat, die hij nu aan de Jap moest laten. Plotseling was hij in de duisternis verdwenen en nog wel op het moment van instijgen. Na enig wachten op dit raadselachtig gedrag werd door Wolff besloten toch maar zonder Spoor te vertrekken. Mevr. Wolff was meegekomen naar het veld om tot het laatst bij haar man te zijn. Zij was er van overtuigd dat zij hem nooit meer zou terug zien. Toen Spoor weg bleef en er dus een plaatsje over bleef werd

(lees verder volgende pagina)

(Knil vervolg)

zij door de andere passagiers aan boord getrokken, maar toen de luiken dicht gingen kwam Spoor uit het nachtelijk duister aanrennen en hij werd toen ook maar in het vliegtuig gehesen. Het bleek dat hij zijn nieuwe mooie auto had gestart en in een bomkrater heeft gereden en toen het contactsleuteltje ver weg heeft geslingerd. Hij gunde zijn auto niet aan de Jap.

Van Erkel zou de nachtstart maken en hij had haast - elke minuut kon de laatste zijn. Met slechts één landingslicht taxide hij de Glenn over het met bomkraters bezaaide vliegveld naar de startbaan. De terreinlichten gingen eensklaps aan en Andir baadde in een zee van licht. De crew moest zich heel naakt hebben gevoeld in al dat licht. Ofschoon zij niemand zagen voelden zij zich of wel duizend ogen op hen waren gericht. Het zou 'n moeilijke start worden met een overvol beladen kist op een half vernietigde startbaan.

Gas! Op de remmen! Het motorgeronk zwol aan. De motoren liepen lekker en haalden de vereiste inlaatdruk. De props draaiden op maximale toeren - volgas - remmen los - de wielen rolden sneller - een trillende bonkende kist - los ! ! Linker bocht - langzaam naar hoogte - naar de meest gunstige vlieghoogte - 3150 meter - en toen deze hoogte was bereikt richting Tjilatjap en richting Australië. In de verte zagen ze Tjilatjap branden en zodoende kon hierop het kompas worden gecontroleerd om aan de hand van de geconstateerde deviatie een waarschijnlijkheidskoers te berekenen voor de oversteek over zee. En nu maar zuinig vliegen want het werd een kwestie van brandstof sparen.

Daar vlogen zij dan. De bombay-tank met allerlei hulpmiddelen op zijn plaats "gebonden", leidingen en slangetjes en buisjes vernuftig geimproviseerd, maar zeker het gevoel gevend dat het gehele geval er misschien uit kon vallen. De crewleden op hun plaats - de vliegers op de "bok" - Paalman in de neus - en de anderen als haringen in een ton op plaatsen niet bedoeld voor mensen. Er was even tijd tot nadenken. Ze mochten Broome niet missen. In het ergste geval zou dan op zee moeten worden geland of als ze geluk hadden op een stuk onbewoond kustgebied. Inderdaad geen prettig vooruitzicht. Het was ijzig koud op die hoogte en de koude luchtstroom stak als scherpe dolken door de niet gerepareerde kogelgaten. De passagiers zaten te bevriezen en kregen kramp in hun gehurkte houding in de nauwe gangen van het oorlogstoestel. De vliegers staarden in de verte of controleerden de instrumenten. En er kwam geen einde aan de nacht. En met de ellende kwamen de twijfels. En in de diepte was alleen maar de oceaan...... een onmenselijk groot monster...... dat nu nog veraf was, maar waar ze straks in zouden liggen en zouden worden verzwolgen...... het vooruitzicht werd steeds beklemmender...... Java ontvluchten was mooi, maar daar was je tenminste blijven leven...... nu wachtte vrijwel een zekere dood......

Om 05.30 begon het te dagen, tropisch snel de opgaande zon tevoorschijn brengend, maar nu ook nog scherper de realisering in welke situatie zij zich bevonden met de steeds duidelijker zichtbaar wordende golvende oceaan onder hen... het liep naar 08.00 uur...... de benzine meters werden constant in de gaten gehouden... er **moest** iets gebeuren...... want het liep naar het einde......

"Land ! ! !" brulde Paalman uit de voorkoepel naar achter - gelukkig - de benzine was bijna op, de bombaytank was leeg, de hulptanks waren volledig opgevlogen en de hoofdtanks met het laatste restant moesten het nu doen. De branding werd duidelijker zichtbaar en gaf vorm aan de kustlijn. Op het summiere Bosatlaskaartje van Wolff kon worden vastgesteld dat de M-585 een kleine afstand Zuid van Broome de kust aanliep.

Langzaam werd gedaald, zo zuinig mogelijk vliegend. Er kon niet worden gesproken of geseind met de Australiërs - ze wisten de frequenties en codes niet - ze naderden de kust - scheerden over de branding - en alsof er geen enkele moeilijkheid was geweest maakten ze een landing op de rode startbaan van Broome in Australië.

Ze rolden uit het vliegtuig en stonden krom, de stijve ruggen weer recht strekkend. Het telde allemaal niet, want de triomf was aan hun kant. Het geluk diende hen, want ze hadden zonder te weten gevlogen met een fikse staartwind. Het is goed gegaan, zoals gezegd tegen alle menselijke verwachting in, maar de kleine kans die er was werd gegrepen en de poging beloond.

O. G. WARD

Noot:

Wolff werd hier in Nederland, na een lange zwerftocht, als Luitenant Generaal de Bevelhebber der Kon. Luchtmacht.

Van Loggem maakte ongeveer dezelfde zwerftocht en werd gepensioneerd als Kolonel der Kon. Luchtmacht.

Spoor werd Legercommandant in Indië.

Reinderhoff werd in Nederland gepensioneerd als Brig. Generaal.

Van Erkel vond de dood op 1-12-1942 tijdens een oefenvlucht in Amerika.

Paalman sneuvelde tijdens een aanval op Taberfane op de Aroe-eilanden op 21-11-1943.

Timmermans is nog steeds actief dienend als Majoor bij de Kon. Luchtmacht.

Met diepe getroffenheid geven wij U kennis dat op 14 januari 1976 ter aarde werd besteld in Setubal, Portugal, onze innig geliefde zuster

Mevr. de Wed.
E. KORTHOUT-DRONKERS (Lally)

in de leeftijd van 56 jaar.
(gepens. onderwijzeres van de R.K. Missie-School in Biak en Sorong, Nw. Guinea.)

In dankbare herinnering:

Jeff Dronkers, Union City, California.
Jim Dronkers, Fremont, California.
Els Vogel-Dronkers, Milwaukee, Wisconsin.

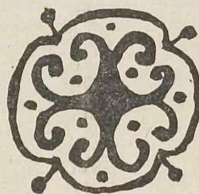
Raden Wijaya, de Tataarse Inval en de Stichting van Surabaia (II)

Drs. H. D. van Pernis

In het nummer van 15 juli heb ik getracht een samenvatting te geven van de standpunten van een Chinees, Liem Tjwan Ling en van een Javaan, Suparto Brata inzake de Chinese inval in Oost-Java in het voorjaar van 1293, die leidde tot de val van Jayakatwang van Kediri en de opkomst van Raden Wijaya (lees: Widjaja) in het, begin 1293 door hem gestichte Majapahit (lees: Madjapahit). Op 14 mei j.l. stuurde de redactie van Tong Tong mij opnieuw 2 artikelen, één van Liem van 15-4-75 en een, op het eerste gezicht nogal snorkend artikel van drs. Abdurachman van 21-4-75, beide weer gepubliceerd in de "Surabaya Post".

Ik heb lang geaarzeld om te voldoen aan het verzoek van de T.T.-redactie om een "afrondend" artikel te schrijven. Voor een Chinees als Liem zijn immers de gebeurtenissen van 1293, d.i. dus het verblijf van twee maanden van een Chinees expeditieleger op Oost-Java, een kwestie van **historische visie.** Voor Javanen als Suparto Brata, Abdurachman, en naar ik vrees voor de **meeste** Javanen (bijv. ook voor een Javaan als Ir. A. Suwandi, die ik persoonlijk in Den Haag heb gekend) is het een **geloofskwestie,** een blind vertrouwen op babads en kidungs (Middeljavaanse proza- en poëzie-werken en kronieken), die meer weg hebben van romantische Panji (lees: Pandji-)verhalen [1]) dan van serieus te nemen historische werken. En hier wringt nu juist de schoen zo erg, dat ik er maandenlang geen gat meer in zag. Een brief van Berg (Prof. Dr. C. C. Berg, de bekende javanicus) en twee telefoon-gesprekken met hem in december j.l. hielpen mij ten slotte over het dode punt heen. Ik wil mijn Javaanse vrienden niet prikkelen, alleen maar hun een dienst bewijzen door te constateren dat in dit verband alles alleen en uitsluitend een kwestie kan en mag zijn van historische visie en historische feiten. Dit mede op grond van de net genoemde brief van Prof. Berg van 20-5-1975 [2]), en vooral op grond van diens uitspraak in zijn proefschrift [3]), p. 8: "Geschiedschrijving om wille van de Geschiedenis zelve, zoals de Chineezen en de Arabieren ze kenden, is onjavaans (...) We moeten ons dus niet verbazen, wanneer we af en toe opmerken, dat de dichter de geschiedenis opzettelijk verandert om een grooter romantisch effect te krijgen".

Dat is één kant van de zaak, die men gaat zien als men zich door een rijstebreiberg van literatuur heen werkt. Ik besef dat men daarbij altijd Bergs uitspraak (proefschrift, p. 35) voor ogen moet houden: "Men heeft zich daarbij te hoeden voor het gevaar van ongemotiveerde minachting van de historische tradities van volken, wien bronnencritiek een onbekende werkzaamheid is, in casu van Javaansche en Balineesche tradities. Ook wanneer we bij sommige verhalen de ervaring hebben opgedaan, dat ze hopeloos bezijden de waarheid zijn, zoals b.v. in het geval van de babad-traditie omtrent Java's oudste geschiedenis, dan mogen we toch niet generaliseren en soortgelijke werken van soortgelijke waaardestempels voorzien. Elk nieuw gegeven moet opzichzelf beoordeeld worden, waarbij niet de traditie moet bewijzen dat ze juist is, maar wij casu quo dat ze onjuist kan zijn of is (...) we mogen niet, zoals we bij Westerse bronnen zouden doen, de betrouw-

baarheid van een fragment a priori verwerpen, omdat de schrijver in een ander fragment onjuiste of soms zelfs opzettelijk vervalste mededelingen doet ten behoeve van een litterair effect b.v.".

Een ander aspect is dat Abdurachman zich beroept op de Kidung Harsa-Wijaya [4]), die door Damais [5]) is gedateerd op 20-9-1743 (wat veel te laat is, zeker voor een Panji-verhaal, om historisch ernstig te kunnen worden genomen). Tevens schermt Abdurachman met vele "feiten" (vertelsels) uit de kidung Rangga Lawe [6]), die met historie evenmin iets te maken heeft als de kidung Panji Wijayakrama.

Beiden laboreren aan een gebrek aan geografisch inzicht, wat voor de Middel javaanse literatuur, ook de Pararaton, in het algemeen geldt **omdat die is ontstaan op Bali** in de 15e eeuw, een feit dat het eerst is geopperd door Juynboll [7]) en dat bewezen is door Berg in zijn proefschrift. Berg (p. 30, 45, 46) wijst op **Balinismen** in de kidungs (ook in de Rangga Lawe), signaleert (p. 55) dat de beschrijving van Majapahit in de kidung Panji Wijayakrama is "het beeld van de grote stad der traditie, dat zijn fantasie hem voor ogen plaatste", kortom een stad die de kidung-dichter (anders dan de beschrijving van Prapanca in de Nagarakrtagama) **niet kende.** Een andere grote slag voor Abdurachman (die vergeleken met Suparto, geen nieuwe feiten aanvoert) en zijn citaat uit de Rangga Lawe inzake de landing van de Tataren bij **Dataran,** vanwaar ze zouden zijn opgetrokken naar Tuban dat ze verwoestten, is weer Bergs (proefschrift, p. 66) verzekering dat Dataran niet zo maar in de buurt van Tuban kan worden gelocaliseerd: "De schrijver van de kidung heeft geen juiste voorstelling van de aardrijkskunde van het Majapahitsche gebied meer; dat blijkt in het vervolg ook nog herhaaldelijk", aldus Berg.

Ik noemde de vorige keer al de Pararaton ("De dynastie", nl. van Pajang [8]), die ook als historisch onbetrouwbaar geldt. Krom heeft in zijn "Hindoe-Javaansche geschiedenis" (1e druk 1926) daar heel wat behartigenswaardige opmerkingen aan gewijd. Ik zal er hier maar één van noemen. Krom noemt op p. 3, 274 en 343 t/m 348 het **door Raden Wijaya zelf** in een oorkonde vastgelegde relaas van zijn avontuurlijke terugtocht, toen hij na de ondergang van Kertanegara's rijk en het uiteenvallen van het leger van Singasari, het vege lijf moest bergen. Later, als koning Kertarajasa, had hij met die oorkonde en dat (tamelijk lange) relaas geen ander doel dan duidelijk te maken in welke ellende hij aankwam in het dorp Kudadu, en hoe hij daarom, in zijn vorstenmacht hersteld, behoefte heeft om dat dorp de bewezen trouw te vergelden, aldus Krom. Op p. 347 gaat hij voort: "Leggen we naast dit verhaal nu dat van den Pararaton (p. 84-87) dan kunnen wij zelfs niet meer met Brandes zeggen dat dit laatste een flauwe weerspiegeling van het eerste is; het is er integendeel mee in strijd".

Op p. 348 noemt Krom de plaats Talaga Pager, gelegen tussen Singasari en Kapulungan en hij verzekert ons: "een passeren van deze plek door den vluchtenden Wijaya is volstrekt onverenigbaar met zijn tocht aan het hoofd van zijn leger over het op dezelfde hoogte een heel eind meer naar het Oosten gelegen Kedung Pluk". Op p. 352 constateert Krom, in zijn verhaal over de aanvallen (volgens de Pararaton) van de Tataren en Wijaya op Daha: "Zelfs de richting der beide aanvallen is (...) niet juist".

Helemaal de (historische) deur dicht

(lees verder volgende pagina)

doet het verhaal over de Kedirische prinsessen, meegenomen door de Kedirische troepen, "zonder enige andere reden, dan dat Wijaya er op die manier gemakkelijk een van kan schaken" (Krom p. 348), een Pararatonverhaal, waarvan de mythologische achtergrond goed duidelijk wordt in de Rangga Lawe, waarin verteld wordt **hoe Wijaya voor prinses Sutawan een portret schilderde van haar prototype Sita.** (Rangga Lawe, p. 16). "Te bedenken valt nl. (aldus Berg in zijn brief aan mij van 20-5-75), dat het Pararaton-verhaal over de in Daha gevangen gehouden prinses en Wijaya's actie om haar te bevrijden, is ontleend aan het Ramayana. Prinses Sutawan = Sita; Wijaya = Rama.".

Op 29 december had ik ten slotte nog een telef. gesprek met Berg, waarin deze m.i. volkomen terecht stelde dat hier nog een derde factor aan toegevoegd moet worden: Rama bevrijdt met behulp van Hanoman en zijn **apen** prinses Sita. In al de verhalen over de inval van de Tataren in 1293 spelen de Tataren in feite de rol van de apen: Ze worden door Wiraraja en Wijaya te hulp geroepen. Hebben ze dienst gedaan, dan drijft Wijaya (c.q. Rangga Lawe) ze de zee in, als verder onnutte lastige bondgenoten. Dat de zee in drijven (ook Abdurachman spreekt van "tentara Tartar diusir oleh pasukan gabungan Majapahit dan Madura dari Ujung Galuh (Surabaya)") en daaraan ook door Abdurachman klakkeloos gekoppelde stichting van de **gemeente** (Kota Madya) Surabaya nu klopt niet.

We hebben nl. een uitvoerig relaas van Chinese zijde over de expeditie van 1292-1293. Bovendien is er "de oorkonde van Kelagen aan de Brantas, waar Airlangga voorzieningen heeft getroffen in den zeer gevaarlijken rivierloop (...) en de verbetering wordt dan gezegd (regel 12) tot groote vreugde te strekken van de prauwenbezitters die lading kwamen innemen te Hujung Galuh (...) Hier leeren wij dus Hujung Galuh kennen als de Javaansche zeehaven nabij de Brantasmond (...) Het kan dus de voorganger zijn van het sinds den Majapahitschen tijd voorkomende Soerabaya en zal in elk geval ongeveer in die buurt hebben gelegen", aldus Krom op p. 261. Hierover zegt Berg in zijn meergenoemde brief aan mij: "Deze inscriptie-tekst van 959 Çaka = 1037 A.D. **en daar de plaats toen reeds bestond,** hebben de Surabayanen misschien de gelegenheid voorbij laten gaan om het 1000 jarig bestaan van Surabaya te vieren".

(slot volgt)

Voetnoten

[1]) De Indonesische Panji-romans zijn mutatis mutandis in de verte te vergelijken met de Europese ridderromans. Bekend is in dit verband Rassers proefschrift "De Pandji-roman", 1922. Ook de nog nader te noemen kidung Rangga Lawe en de kidung Harsa-Wijaya worden door Balinezen als de bibliofiel I Gusti Putu Djlantik gerekend tot de Panji-verhalen. Geen wonder want Raden Wijaya wordt in de laatste kidung vaak met de naam van Panji Raden Ino, aangeduid, een naam die ik mij ook herinner uit oude Maleise Panji-verhalen.

[2]) In zijn brief zegt Berg o.m.: "Ik heb de Harsa-Wijaya uitgegeven omdat er details in voorkomen, die men niet in de Pararaton of de kidung Rangga Lawe vindt; de verschillen zijn echter alleen voor de studie der Javaanse litteratuur van belang, niet voor het vaststellen van historische feiten, al heb ik dat in 1931, enkele jaren na het schrijven van mijn dissertatie wel verondersteld. Sindsdien heeft de studie van de Pararaton mij wel tot andere gedachten gebracht".

[3]) "De Middeljavaansche historische traditie", 1927.

[4]) Uitgegeven door Berg met Javaanse tekst, inhoudsopgave en aantekeningen in de Bijdragen van het Kon. Instituut, deel 88, en als overdruk uitgegeven door M. Nijhoff, 1931.

[5]) in "Etudes d'épigraphie indonésienne" door L. C. Damais, deel V dates de manuscrits et documents divers de Java, Bali et Lombok, p. 73. Berg tekende hierbij in het telef. gesprek van 27 dec. j.l. bij aan dat Damais' berekeningen theoretisch correct zijn, maar dat de data (Çaka-dateringen) in de Javaanse colofons dat vaak niet zijn. "Zelfs de data in de Nagarakrtagama zijn lang niet altijd correct en door Prapanca soms bewust veranderd", aldus Berg. Een beroemd voorbeeld van datumverandering wordt vermeld door Dr. H. J. de Graaf en Dr. Th. Pigeaud in hun (nog door mij te bespreken) boek "De eerste moslimse vorstendommen op Java", p. 53 en noot 41 op p. 253: Het jaartal 1400 A. J., d.i. 1478 A.D. voor de val van Majapahit (dat in werkelijkheid viel in 1527 A.D.) is door de Javaanse geleerden van Midden-Java, vermoedelijk reeds in de 17e eeuw, aangenomen uit verlangen om orde en regelmaat te zien optreden in de geschiedenis van hun land. Volgens hen zou in 1400 A.J. Majapahit plaats hebben moeten maken voor Demak, in 1500 A.J.: Pajang voor Mataram, en in 1600 A.J.: Mataram voor Kartasura. Dit verlangen naar orde en regelmaat in de geschiedenis staat in verband met het gevoel voor kosmische orde, dat ten grondslag ligt aan de Javaanse religiositeit en wijsgerige bespiegeling.

[6]) De Rangga Lawe is kritisch uitgegeven door Berg in 1930 in het kader van de Bibliotheca Javanica van het Kon. Bat. Gen. van Kunsten en Wetenschappen. Interessant is in dit verband dat H. J. de Graaf en Dr. Pigeaud in hun in 1974 verschenen boek, p. 132 van hem zeggen: "Rangga Lawe is de held van Oost-Javaanse pseudo-historische balladen geworden, die misschien in de 15e eeuw of nog later gedicht zijn. In werkelijkheid moet Rangga Lawe van Tuban geleefd hebben omstreeks 1300 A.D.; hij moet een tijdgenoot en medestander van de stichter van de stad Majapahit geweest zijn".

[7]) H.H. Juynboll, "De letterkunde van Bali", Bijdragen Kon. Instituut, 1916, deel 71, p. 556.

[8]) Over de Pararaton schreef Berg mij in zijn brief: "Pararaton betekent nl. niet zoals Brandes gemeend heeft, "Het boek der Koningen" (van Tumapel), maar: "De Dynastie" en daarmee is bedoeld de dynastie van Pajang; volgens de Javaanse gewoonte is die dynastie verheerlijkt met een verhaal over haar voorgeschiedenis en daarom vindt men in de Pararaton een vooroudervehaal, dat aan de Pajangse behoefte voldaan heeft. Als bron van kennis aangaande de gebeurtenissen van 1293 e.v. is de Pararaton (die ons bovendien in verminkte staat bereikt heeft) niet betrouwbaar en daarom is ook de kidung Harsa-Wijaya dat niet. Te bedenken valt dat het Pararaton-verhaal over de in Daha gevangen gehouden prinses en Wijaya's actie om haar te bevrijden, ontleend is aan het Ramayana (de prinses = Sita, Wijaya = Rama)".

OOM PISTOOL

Als ik terugkijk op mijn levensweg, kan ik met de hand op het hart verklaren, dat ik tevreden ben. Ik heb veel beleefd en personen ontmoet die voor mij onvergetelijk zijn. Eén daarvan is Oom Pistool, met wie ik in september 1946 kennis maakte in Dordrecht. Om precies te zijn, in zijn woning aan de Henriëtte Ronnerstraat. Aan die kennismaking ging vooraf de ontmoeting op het evacuatieschip "Tegelberg" met mijn toekomstige levensgezellin, aan wie ik beloofde, dat ik haar zou opzoeken in de Henriëtte Ronnerstraat.

Toen de beginmoeilijkheden opgelost waren, besloot ik dit te doen. Maar ik had er geen flauw vermoeden van, toen ik op die septemberdag door Dordrecht liep, wat mij wachtte. Mijn gedachten waren vervuld met herinneringen aan Java, mijn jachtbelevenissen aldaar in gezelschap van mijn jachtkameraad Jute, en natuurlijk ook met de toekomstige levensgezellin, die wist dat ik die dag zou komen. De Henriëtte Ronnerstraat en het huis vielen mij tegen. "Wat klein en onaantrekkelijk", dacht ik. Maar de ontvangst was niet onhartelijk.

De begroeting door de zuster van mijn toekomstige schoonvader was hartelijk genoeg en de belangstelling van de Dordtse familie liet niets te wensen over. De zitkamer was volledig gegevuld. En weer dacht ik terug aan Jute, de zoon van een arme kleinlandbouwer nabij Bandoeng. Een interieur dat niet haalde bij wat ik in dit huis zag, maar er ontbrak hier toch wat, namelijk de gezelligheid die zo kenmerkend was voor dat Indo-gezin.

Men scheen in afwachting te zijn van de komst van iemand. Aanvankelijk kon ik niet gewaar worden wie dat was. Toen zei er een: "Oom Bram is laat", en werd het mij duidelijk, dat men wachtte op de heer des huizes, zonder wiens aanwezigheid men niet aan tafel kon gaan.

En met Oom Bram kwam datgene wat ik nooit zal vergeten. Oom Bram bleek een politieman in vol ornaat te zijn - pet op het hoofd en pistool in de holster aan zijn riem. Zijn begroeting was bepaald koel. Kort daarop besloot men aan tafel te gaan. En toen gebeurde het!

Oom Bram gespte zijn riem los, hing deze op, ging aan tafel zitten en greep de Bijbel. Daarop las hij iets voor uit de Bijbel, waarna de familie ging bidden. Ikzelf kampte al die tijd met een binnenpretje. Gelukkig merkte men dit niet. Maar naderhand kwam de uitbarsting.

Toen de toekomstige levensgezellin en een van haar broers me naar het station brachten, kreeg ik, nadat we de Henriëtte Ronnerstraat achter ons hadden, een lachstuip. Zij en hij keken me verbaasd aan en de vraag die logischewijze volgde was: "Wat is er?" "Oom Pistool", bracht ik uit. "Allemachtig, dit is iets wat ik nog niet beleefd heb! Hebben jullie het niet gezien? Oom Pistool kwam binnen, gespte zijn riem met pistool af, greep de Bijbel en ging er een stuk uit voorlezen. Daarna werd er gebeden. Is er grotere tegenstelling mogelijk? Na het moordwapen opgehangen te hebben, grijpt hij naar het Boek met de Liefdeleer! En hijzelf en alle anderen - behalve ik - hebben die tegenstelling niet opgemerkt".

Toen drong het tot hen door en de bijnaam die ik hem gaf is gebleven. Van die tijd af spraken de kinderen van mijn schoonvader altijd over Oom Pistool als zij het over Oom Bram hadden. Maar zij zorgden wel, dat hun moeder het niet te weten kwam. Dat dàchten ze, maar ze kenden de scherpzinnigheid van hun moeder niet. Jaren later kwam pas tot uiting, dat zij het door had. Tijdens een gesprek liet ze zich ontvallen: "En wat Oom Pistool betreft......" Verder kwam ze niet, want een algemeen lachsalvo barstte los. Het gezin bleek het eens te zijn met mijn visie!

We trouwden enkele maanden later, gingen nog wat later terug naar Java, bleven daar vier jaar en enige tijd correspondeerde ik met de befaamde oom, die in Dordrecht de bijnaam Barendje Donderkop had. Maar aangezien zijn brieven preken waren van het begin tot het einde, brak ik de correspondentie af. Na die vier jaar op Java, heb ik Oom Pistool nog eens teruggezien. Hij was niets veranderd! Dertig jaren zijn nu voorbij gegaan. Onze drie kinderen zijn volwassen en huns weegs gegaan en wij wonen ver weg van Holland. Maar soms komt de herinnering aan de binnenkomst van Oom Pistool en hetgeen daarop volgde nog bij me terug en dan lach ik opnieuw.

RIJKLOF VAN GOENS, Paramaribo

Naar aanleiding van de "Herinneringen aan Soekaboemi" voel ik de behoefte om U, redactie van Tong Tong, te schrijven. Ten eerste mijn compliment aan John M. Knaud, mijn ex-buurman (op Soekaboemi). Ik ben sinds een paar maanden abonné - veel te laat overigens - en ik moet zeggen dat Tong Tong een fijn blad is. Elke keer als ik het in de bus krijg ga ik er heerlijk voor zitten en geniet telkens weer. Het zijn sweet memories uit mijn jeugd. Hierbij een foto van een feest bij ons op Soekaboemi bij de Zusters Ursulinen aan de Selabatoeweg. Waarschijnlijk in 1933.
Helemaal rechts sta ik, als "vader van de bruid", met een geleende pandjesjas aan, geleend van de vader van John Knaud *)
Het feestje was ter ere van de naamdag van de Directrice. Heette zij niet Mère Gérardine (of was het Mère Frécaire - waarschijnlijk helemaal fout gespeld)? De foto werd genomen op het voorerf.
Op de achtergrond is de linkervleugel van de school te zien met vooraan klaslokalen. Daarachter lagen de Fröbelklasjes en het muzieklokaal waar mijn oudbuurman en ik pianoles kregen. Hoe de piano-mère heette weet ik niet meer. Ik heb wel een Mère Angelique gehad en heb zelfs nog een brief van haar. Ik weet ook niet alle namen meer van de kinderen op de foto. Mijn geheugen laat me in de steek. Maar ja, ik ben ook al Oma van vijf kleinkinderen.
Misschien wilt U de foto plaatsen. Ik hoop in ieder geval, dat Soekaboemelaars mij willen opbellen in de desa 's-Gravenpolder in Zeeland, Fortrapastraat 33, telefoon 01103 - 1713 en me eens komen opzoeken. Met een Zeeuwse groet,

Cisca van Rees-Steinmetz

*) Wanneer tòh breng je die jas terug? Te èrreg jij, Cis. JMK.

LOGEER ADRESSEN IN INDONESIË

Hieronder drukken wij een bijgewerkte en aangevulde lijst af van particuliere logeeradressen in Indonesië, welke door abonnées gaarne werden aanbevolen.

*

JAKARTA

Christian Guesthouse "Petra", Jl. Wahid Hasyim 67, tel. 45149, P.O. Box 2683. Overnachting en ontbijt $ 6 p. persoon, incl. kleine was en diensten. Kinderen beneden 12 jaar $ 3.

*

BANDUNG

Nj. Arnolts-Onong Djayanegara, jl. Riauw 79, Bandung.

*

Mevr. C. Sijnjal, jl. Cipto 17, Bandung.

*

Mevr. Nataningrat-Supit, jl. Damar 5 (weg naar Lembang) Kamer 1e of 2e verd. met terras en mooi uitzicht. Logies en ontbijt Rp. 4000 p. pers. p. dag (ca. *f* 26,—), lunch en diner elk Rp. 1500. Ind., Sundanese, Chinese en Eur. keuken. Auto te huur, Rp. 900 p. uur, benzine Rp. 50 p. liter (okt '74).

*

Fam. Pallencaoe (Cisitu's International Guesthouse "Sangkuriang") Jalan Cisitu 45b (Jalan Sangkuriang) Telefoon 82420-82285-82286-Bandung. Prijs per kamer met eigen gemakken inclusief ontbijt voor een Single vanaf $ 9,—. Idem Double vanaf $ 11,50. Ook beschikbaar goedkope accomodatie voor "doe het zelf" reizen, op basis van "share accomodatie" en kost $ 2,50/bed (minimaal 2 bedden - maximaal 4 bedden in een kamer. Gelieve bij aankomst in Bandung op te bellen voor eventuele vrij vervoer bij afhaling van het station. Ook maaltijden beschikbaar voor $ 2,— p. pers. voor Indonesisch eten, $ 2,50 p. pers. voor Europees/Chinees eten. Auto te huur voor Rp. 900 p. uur in de stad. Auto's beschikbaar voor diverse uitstapjes buiten de stad, met speciaal tarief voor de betrokken gast van guesthouse zelf, dit zelf te bespreken met de familie. Voor verdere inlichtingen/reserveringen liefst drie weken van te voren, gelieve contact op te nemen met bovengenoemd adres.

*

Fam. W. Jahja, Dj. Veteran (Bungsu) 51, Bandung-Centrum.

SINDANGLAIA

Wisma Pius XII, Sindanglaia, Djawa Barat (nader adres overbodig). Vacantiehuis met zeer groot aantal kamers, o.l.v. een internationale zusters-congregatie. Billijke prijzen.

YOGYAKARTA

Mevr. K. R. T. Martohusodo, jl. A. M. Sangaji 43, tel. 2194 Yg. Beschikb. 3 double-rooms met eigen badkamer en toilet. Groot, oud, koel huis. Hartelijke gastvrije ontvangst. De familie kan behulpzaam zijn bij het opstellen van een programma van tochten in de omgeving. Nederl. wordt gesproken. Ook beschikb. een aardige villa in Kaliurang, 25 km ten Noorden van Yogya (± ½ uur rijden) aan de voet van de Merapi met koel klimaat, mooie omgeving en gelegenh. tot bergbeklimming.

*

Mevr. Soemari, Jalan Dr. Sutimo 9, Yogyakarta, tel. 3010. Zeer gastvrij adres. Mevr. Soemari beschikt over uitstekende adressen over heel Java, waar men bereid is houseguests op te nemen. Het hele hoofdgebouw met 3 ruime kamers beschikb. uitsl. voor gasten, Antiek meubilair. Behulpzaam bij 't organiseren van tochten en assisteert bij oplossen van event. problemen. Voor verblijf van meer dan 2 weken kan - zowel voor logies met ontbijt als voor vol- of half pension - reductie worden verleend. Hierover kan gecorrespondeerd worden.

*

Fam. Njoman-Taher, jal. Gambir 17, (Banciro). Jogya. De Heer Njoman is leraar-Engels aan de Mulo geweest en is bereid excursies te organiseren. Het echtpaar spreekt goed Ned. Rustig in stille buurt. Grote kamer beschikb., el. licht en waterl. Prijs in 1973: Rp. 2500 (*f* 16,50) voor 2 pers. per dag voor overnachten en ontbijt.

*

Mej. Ignatia Pradjasuto, Jl. Colombo Samirono Baru 5. Hartelijke ontvangst, billijke prijzen. Logies en ontb. p. pers. 2000 rp. Extra maaltijd rp. 500 p. portie.

*

SALATIGA

H. Rademaker, Jalan Buksuling 14, Salatiga en J. F. C. Coers, Jalan Jangkungan 20, Salatiga kunnen bemiddelen bij het zoeken naar logeerruimte, excursies, etc. De Heer Coers beschikt soms over enige accomodatie.

SURABAYA

Bij de fam. Dr. Amir Hoesin, bekende oogarts in Surabaya aan de Panglima Sudirman (ex Palmenlaan) 28/30 zijn kamers te huur. Eigen gemakken en toegang.

MALANG

Ir. Tahir, jl. Tenaga 1, Blimbing (Malang). M.I. Darwis, Kawistraat 40, Malang - Indonesia.

*

Familie Soehardjo, zeer goed adres. Europees georienteerd. Jl. Tangkubanprau 1, Malang.

*

Mevrouw Dradjat, Jln. Bromo 9, Malang.

*

Guesthouse "Wisata Irdjen", "Kaliklatak" Estate 1013 HA. Rubber, koffie, vruchten, nootmuskaat, kruidnagelen, cacao. 50 km. eigen weg door de plantage. Bergen en de straat van Bali. Eigenaar: De Hr. R. Soehoed Prawiroatmodjo die samen met zijn vrouw ook het beheer heeft over units en bungalows. Westers georienteerd. Adres: "KALIKLATAK" ESTATE BANJUWANGI, Telef. 323-736.

BALI

Singaradja. Fam. Made Oka Nurdjaya, jalan Ngurah Rai 21, tel. 613. Kamer met logies Rp. 700. Ontbijt, lunch, diner Rp. 550 elk. (1974). De zoon woont in Den Pasar en kan gasten van het vliegveld ophalen en naar de stad brengen. Vandaar naar Singaradja per taxi (c. 90 km). Het echtpaar spreekt Nederlands. Electr. licht en voldoende water.

*

Den Pasar. Fam. J. Philippus, p/a toko Fen Lung, nadere inl. bij Mevr. G. de Boer, 12 Badrianhof, Amsterdam-W.

*

Voor hen die voor hun vacantiereis een uitgebreide planning nodig hebben, kunnen wij U aanbevelen: Indraloka Home Service, Cik Ditiro 14, Yogyakarta, waar Mevrouw Moerdiyono U graag terwille zal zijn bij 't zoeken van logeergelegenheid in Yogja, Jakarta, Bandung, Surabaya en Malang.

*

N.B. Willen degenen, die gebruik maken van de logeeradressen in Tong Tong, eerst schrijven naar het betrokken adres. Dit ter voorkoming van teleurstelling in geval van volboeking of indien het adres inmiddels is opgeheven!

Grossiers in Afval

Wat Agus Daruch in TT No. 13 j.l. schrijft over Indonesia is voor het grootste gedeelte juist. Net als in Holland hoeft er "eigenlijk" geen werkeloosheid te bestaan. (Vooral in Holland niet, als je tenminste dag in dag uit pagina's vol vacatures ziet staan!) Het ligt werkelijk voor het grootste deel aan de mensen zelf of ze ZELF WILLEN werken of niet. Agus Daruch spreekt o.a. ook over die uitzonderingen met hobo mentaliteit, de zg. "gèmbèls, de zwervers.

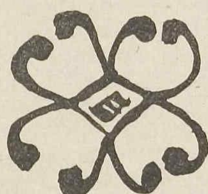
Dat is gelukkig maar een heel klein aantal. De meeste gèmbèls zijn goede "burgers" die zichzelf prima behelpen en de "staat niet tot last zijn". Want dit legertje is werkelijk de godganselijke dag in touw om maar dat eigen bordje eten bij mekaar te zoeken. En dat doen ze met een ijver, een doorzettingsvermogen, een kracht en een inventiviteit, dat hou je gewoon niet voor mogelijk.

Zoals U zelf nog wel weet: in het Oosten blijft alles nog heel lang waarde behouden. Je kan ALTIJD nog wel iets verdienen bij een tukang botol, ja of nee?! Dus je hebt massa's gèmbèls die de hele dag alle vuilnisbakken napluizen en er altijd nog wel iets van hun gading weten te vinden. En er dan nog een koper voor weten ook! En vooral dit laatste lijkt mij de allergrootste toer!

Maar je hebt ook nog hele legers van die zwervers die niet zo inventief zijn (of gewoon geen zin hebben om te lopen) en die houden zich op in de buurt van de groentepasars. Daar kom je altijd wel aan een hapje eten. Of je pikt het, of je verhuurt je als sjouwer of je raapt afval. En met dat laatste kan je dan twee dingen doen. Of je eet het zelf op óf je verkoopt het weer. (Meestal aan collega-gèmbèls uiteraard, want die kijken niet zo erg naar kwaliteit!)

Elke pasar heeft wel zo'n "gèmbèlhoekje". Bijgaande foto schoot ik bij Pasar Mangarai. Daar is het grasveldje voor het station in de week-ends het voetbalveld van de buurt en door de week de pasar van de gèmbèls! Alles natuurlijk in een wat minder fraaie omgeving, zomaar op de grond, en van een veel mindere kwaliteit...... maar je moet van goede huize komen wil je dáár op letten. En zoveel zwervers zijn er niet die dat van zichzelf kunnen zeggen......

ROGIER

Spelen met Vuur

Inhakend op het verhaal bij de voorplaat van de T.T. van 15 oktober misschien een aardig verhaaltje voor T.T. Saja was twee jaar oud toen het zich afspeelde in Pamekasan.

Mijn ouders hadden een huis toegewezen gekregen, toen ook al, in de Chinese kamp, een paleis van een huis. Veel te groot voor een klein gezin, man, vrouw en drie kinderen, maar de helft moest dan gebruikt worden als kantoor. Vader was bij de Zoutregie.

Op het achtererf, ook groot natuurlijk, stonden de bijgebouwen met de verblijfsruimte van echtpaar kokkie en huisjongen, kebon en wasbaboe (geen echtpaar). De laatste was doofstom. Volgens mijn moeder een juweel van een meid.

In haar vrije tijd paste ze op ons kinderen. De jongste, mijn broertje, was speciaal haar afgod en heet nu nog naar de bijnaam, die ze in gebaren en klanken uitbracht. Raden Radin en hij wordt nu nog Din genoemd. Op een dag werd er van het zoutland afbraak hout gebracht voor keukengebruik, van één van de goedangs die afgebroken was.

's Middags na het rustuurtje waren we onder toezicht van Baboe Poh bij de bewuste houtberg aan het spelen. Baboe Poh stond te strijken en toen kreeg ik het onzalige idee een stukje sirap in een anglo met gloeiende areng te steken en met het gloeiende stukje cirkels te draaien. Baboe Poh stond met haar rug naar me toe, anders was er wel ingegrepen. Ik had het grootste plezier, maar toen het stukje steeds korter werd, wist ik er geen raad meer mee en gooide ik het weg. Het is vermoedelijk tussen het hout terecht gekomen en blijven smeulen.

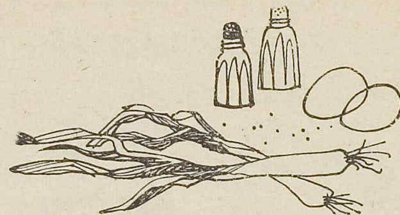
Niemand had iets in de gaten en het zal 's nachts 12 uur geweest zijn, dat mijn ouders door het gebeuk buiten op de ramen en het gekreun van Baboe Poh wakker werden en naar buiten kwamen. Daar zagen ze de houtberg in lichte laaie staan. Baboe Poh als maar op haar borst slaande en kreunende, maar de andere bedienden lagen nog rustig te slapen. Vader de kebon en de huisjongen uit bed gehaald en met zijn drieën aan het blussen. Gelukkig was de put dichtbij en was er water genoeg. Na een goed half uur was het ergste achter de rug en moest de houtstapel alleen nog nat gehouden worden, want dat hout blijft ontzettend lang nasmeulen.

Toen Vader weer binnenkwam, zaten Moeder en Baboe Poh met ons drietjes, mijn broertje natuurlijk op schoot bij Poh, heel verslagen bij elkaar en had Moeder het hele verhaal van Baboe Poh zo goed en zo kwaad als het ging, ontraadseld. Ze was niet wakker geworden van het geluid, maar van de stank en toen was zij naar het huis gerend om alarm te slaan.

Maar ik weet wel dat ik, nadat ik de grote puinhoop de andere morgen terugzag, altijd erg voorzichtig met vuur ben geweest.

ANNETTE POLACK

MOGELIJKHEDEN MET SOYA-EIWITTEN EN ULTRA SOY

Onze krant, 't Brabants Nieuwsblad heeft hier een groot artikel aan gewijd. Het Research-laboratorium van Unilever in Duiven, Gld., heeft nl. genodigden onthaald op een keur van gerechten, waarin soja-eiwitten zijn gebruikt. TVP. = Textured Vegetable Protein, waar Unilever al jaren aan werkt.
"Wat nu bereikt is", - zegt één van de Unilever-mensen, - "is niet te vergelijken met 't vroegere ruwe werk van de Amerikanen. Maar Unilever wil geen vervanging van vlees of andere producten, wij willen een grotere verscheidenheid in het voedingspakket, naast de bestaande producten."

Dus zullen we binnenkort misschien allemaal mee kunnen proeven van Pizza Napolitana, Sauce Provencale, Superburgers, Rondo's en nog veel meer. Naast de oude maaltijdsoepen, gebraden gehakt met jus, soepballetjes, leverpastei en veel meer.
Ingeblikt? Vacuum verpakt, in diepvries toestand?
Het is een heel lang verhaal, waar ik een beetje misselijk van werd. Nog wel over soja......
Het zal ons weer gepresenteerd worden op een blaadje, kant en klaar. "Voor uw gemak, mevrouw."
De rekening staat er nog niet bij.
"Hoe staat de consument er tegenover?" "Bij de proeven waren de reacties zeer positief. Het woord "plantaardig" heeft een sympathieke klank. De voedingswaarde zegt de consument niet veel, omdat de voorlichting daarover tot nog toe veel minder is geweest dan in een land als Zweden."
Hier heb ik een paar lelijke woorden gezegd. Niet alleen in Zweden. In nog veel meer andere landen weten de mensen al lang, wat soja voor hen kan zijn. En waarom hier dan niet? Omdat hier veel vlees moet zijn, dat van buiten blinkt enz...... Voor duur geld.
Niet alleen Unilever, er zijn hier nog meer fabrieken die al lang TVP. maken. Veel mensen weten 't niet, omdat 't niet in kleinverpakking op de markt wordt gebracht. En misschien nooit zal wórden gebracht in de detailhandel. Behalve Crokomix in Reformzaken. Maar wie gaat er voor de goedkoopte naar een speciaalzaak?
En waarom niet bij onze kruidenier? Nog altijd om die flop van jaren geleden? We blijven toch niet druilen! En zeker niet als 't gaat om zo iets superieurs.
Misschien zou 't een gevaar kunnen worden voor de vleesleveranciers.
Verleden jaar kreeg ik proefzakjes van een fabriek die de alleenvertegenwoordiging had/heeft van een TVP. product dat "Ultra-Soy" heet. Uit Amerika.

Waarom Ultra Soy?

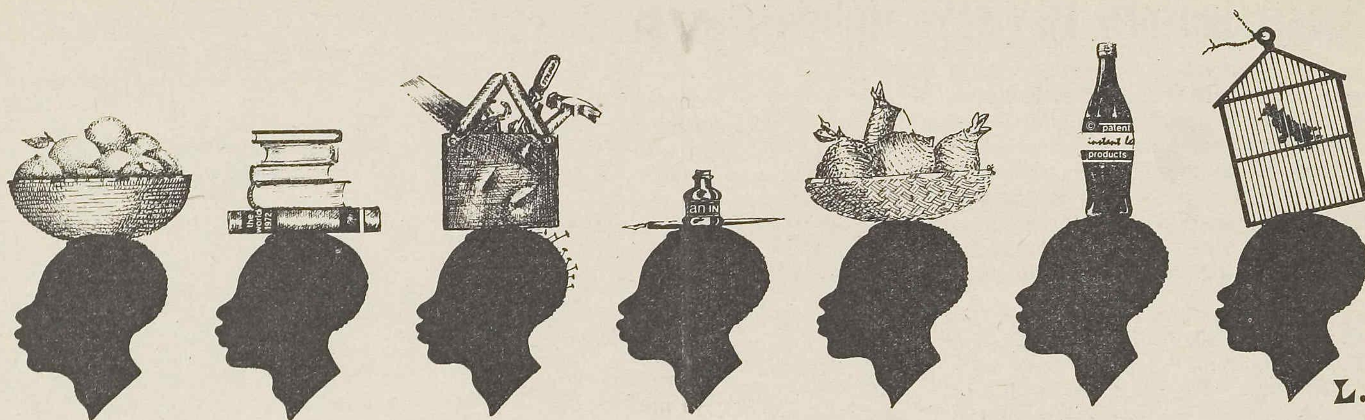
- **helpt 't wereldvoedselprobleem op te lossen.**
- **is eiwitrijk, vet-arm, licht verteerbaar**
- **heeft een zeer laag kiemgetal**
- **is van konstante kwaliteit**
- **is gemakkelijk in opslag, neemt geen koel- of vriesruimte in beslag dank zij onbeperkte houdbaarheid in droge vorm.**
- **is zeer economisch in gebruik.**

Je moest 't wel kopen in baaltjes van 25 lbs, tegelijk. En dat is iets dat een normaal gezin natuurlijk niet gauw doet. Tenzij het een hotel, restaurant of een toko heeft.
En die toko voor Ultra Soy is er nu dan. Toko Tong-Tong. Daar kunt u nu Ultra Soy kopen in elke gewenste hoeveelheid, ik meen, in iedere gewenste kleur, maar dat weet ik niet zeker. Geeft ook niet, want 't is allemaal precies 't zelfde. De kleuren zijn er, geloof ik, voor de levensmiddelenindustrie die er de smaakjes aan moeten geven. Deze is volkomen neutraal. Misschien moet 't rode, ham worden. Wit, varkens- of kip- en 't andere rundvlees.

Wel moet 't een beetje op smaak gebracht worden met b.v. een vlees/ bouillontablet. Of ve'tsin als u vegetarisch bent. Zit er eigenlijk wel echt vlees in zo'n tablet?
Ultra Soy voldoet uitstekend aan al uw eisen, al zegt Unilever dat haar product beter is.
Dus lekker thuis kokkerellen met Ultra-Soy. De makelij hoeft niet Tournedos Stroganoff te heten, geen Pizza Napolitana, geen Risotto of Rondo- (Capriccioso van Saint-Saëns) maar gewoon bregedel-pan, sambel semoet, abbon, gembrot of òblòk-òblòk. Goede wijn behoeft geen krans. Maar voor de twee laatste, liever de boontjes met veel lomboh-idjo.
Een stampje van hete aardappelen, rauwe groenten en wat Ultra Soy zal ook best lekker zijn. Maar vergeet niet, als u toch eenmaal bij Tong-Tong bent, neem maar wat boontjes ook mee naar huis.
Veel kunt u doen met Ultra Soy, maar ook een heleboel met soja-boontjes. Probeer maar eens een rauwkostschoteltje van bietjes, worteltjes, bloemkoolroosjes, wat soja-boontjes, half uur gekookt, niét in de snelkook, wel 18 uur geweekt, U proeft stukjes kenari. Sla-sausje er door.
En die ouderwetse sambel-goreng kering dan, van ouwe mak-kokkie of van de bibik-djoewal op Klodjen-Lor. Die maakt u nog lekkerder van soja-boontjes. Heus, ik jok niet. Probeer 't maar 's. "Ai...... zo lááááng, 18 uur......" Wat kunt u in 18 uur al niet doen. 't Hele huis van achter naar voor en terug, uw strijkgoed. U kunt nog een paar uur bridgen als u wilt, of mahjong'en voordat u aan 't koken slaat. De boontjes die u vandaag weekt, consumeert u morgen. Eén dag vooruit denken. Niet alleen: Wat eten we vandaag? Maar ook: Wat zet ik morgen op tafel.
Als u zich om vijf uur nog moet haasten naar de slager, dan eet u om zes uur, tanggoeng, biefstuk. Of kant en klaar van Unilever, Iglo of een andere dure fabriek. Net zo gezond als thuis klaar gemaakt?
Dát geloven we toch zeker niet? Met ook nog dat "fabriekssmaakje" dat ik tenminste overal in terugvind.
"Smaakt naar koelie", zeiden we vroeger. Waarom naar koelie? Massafabrikaat onder de warme Tropenzon, toen er nog niet overal machines voor waren. Ik eet hier ook nog wel eens koelie hoor. Als ik lang gespit heb of ander werk, zwaarder dan tikken op mijn machientje. Maar we zijn maar met ons tweeën en dan zo'n enkele keer.
Maar dan zo'n gezin met zes kinderen. Die zijn er wel niet zo veel meer, maar een stelletje van drie lummels tussen de twaalf en achttien, die eten ieder ook wel een Pizza. Wat zou zo'n moeder veel kunnen hebben aan TVP. De grootste bres die er geslagen wordt in onze blandja-pot wordt aan vlees uitgegeven. Ze kan naar Albert Heyn gaan, voor "Eet". Is al goedkoper; maar 't kan nóg voordeliger. En moeten we daar niet naar toe? Naar versobering in deze tijd van jammer en verdriet? Nóg zijn er mensen die "bah!" zeggen tegen "Eet". Die willen biefstuk voor de prijs van gehakt.

(lees verder volgende pagina onderaan)

Bagage dragen

Bij Uw voorplaat van 1 Dec. 1975 met de toelichting "BAGAGE" van Rogier, schoten mijn gedachten terug naar Nigeria, waar we 10 jaar vóór de oorlog hebben gezeten. Helaas heb ik geen "vergelijkende" foto, want we werden geëvacueerd met slechts enkele kilo's persoonlijke bagage. Ja, en in je haast denk je vaak aan allerlei rare dingen om mee te nemen, maar niet aan de voor de hand liggende. Zo had b.v. mijn man wèl 'n extra klokje in z'n koffer, maar geen papieren. En zo zijn er tientallen, die op zo'n moment van haastige evacuatie rare dingen meenemen.
Maar om nu op Uw voorplaat terug te komen, waar 't om gaat. Ook in Nigeria ('t nu Biafra-gedeelte) heb ik vaak dingen op de fiets gezien, die ook op je lachspieren werkten, want ook hier werd dit vervoermiddel "goed" benut.
Heel gewoon is het om de hele familie mee te nemen. Zo van: vader op het zadel en zorgt voor 't trappenwerk. Kind op de stang voor, heel gewoon. Dan Ma op de bagagedrager, in slendang de jongste spruit. Maar... Ma had bovendien op haar hoofd vaak nog 'n torenhoge last, zo van 'n enorme bak met sinaasappels, als 't de tijd was, of djams ('n grote dikke soort ketella) of...... brandhout!!! Ook aan 't stuur of op het voorwiel hing nog zo'n zware last. Ma moest dan naar de markt haar waren kwijt voor 't dagelijks eten, en Pa bracht haar dan wel eventjes, want de vrouwen (Mammies) deden daar "handel".
Ik heb me vaak verbaasd, hoe dat allemaal kon. Maar ook vermakelijke dingen waren te zien. Niet zo zwaar, maar 't kwam dan meer op balance aan.
Wat te zeggen van de arbeider, die naar z'n werk trapt met de schop OP zijn hoofd? Nu moet ik wel even zeggen, dat de Nigerianen niets dragen, maar **alles** op 't hoofd transporteren! Een timmerman draagt z'n kistje gereedschappen op 't hoofd, maar...... de spijkers steekt hij vrolijk in zijn krullebol. Dit haar is nl. zó sterk gekruld, dat de spijkers er gemakkelijk in vast blijven steken.
De enige, die niets op zijn hoofd draagt, is de...... "slager". Die komt van de slachtplaats ('n abattoir kent men niet - er bestaan enkele slachtplaatsen in div. kampongs, waar 't vee wordt "geslacht"). Dan zag je zo'n kwart koe achter op de bagagedrager bungelen. Mensen (Nigerianen) langs z'n route riepen hem dan aan, als ze 'n stukje vlees wilden hebben. De weegschaal hing voor aan 't stuur. Er werd dan 'n stuk afgesneden en gewogen. Je betaalde dus voor 'n brok vlees met alles erop en eraan! En als men zich dan afvraagt: wat gebeurde met het slacht-afval; dat was geen probleem: voor de opruiming zorgde de "gezondheidsdienst", zoals we dat daar noemden. Dat waren de gieren, die dan rustig hun beurt afwachtten in de nabije bomen.
Maar om nu even op "bagage" terug te komen. Zoals ik al zei: de Nigeriaan (en met hem alle andere Afrikanen, dunkt mij) dragen alles op 't hoofd. Maar ja, dat leren ze al van heel jong! Je ziet kleine kinderen naar school gaan. Of ze hebben hun koffertje met boeken op 't hoofd, of als ze geen boeken hebben, toch zeker hun schrijfbenodigdheden! Een potje inkt wiebelt op 't hoofd met links en rechts b.v. de pennehouder en potloden, desnoods nog 't stiefje (rubbertje) er bij!! Kleine kinderen, die niet 't geluk hebben om naar school te kunnen, moeten al werken. Vooral water halen bij 'n waterplaats, meestal buiten 't dorp (kampong). Een vol petroleumblik of grote kruik op 't hoofd met adik aan de hand, of liefst nog op de rug, gaan ze huiswaarts.
Je vraagt je vol verbazing af: hoe zo'n joch of meisje van 6 of 7 jaar dat al kan! Maar 't gaat, want ze worden dus jong ermee vertrouwd en krijgen dus 'n sterke nek en een grote mate van balance-gevoel, lopend of rijdend.
Ja, we hebben zelfs gezien, dat ze 'n doodkist op de fiets versjouwden!! Dus ook in Nigeria, en ik geloof in heel Afrika is de fiets **"het"** vervoermiddel, zelfs heden ten dage nog, naar ik hoor, voor de kleine man. (bung).

J. KUYPERS.

(Vervolg: Soya)

't Is niet bah! 't Is misschien een beetje anders, als u fijn proeft, maar 't is lekker.
En we moeten 't niet alleen eten omdat 't lekker is en/of goedkoop, maar ook omdat 't zo góed is, zo voedzaam. Zo net kreeg ik een telefoontje van een mevrouw die sinds twee maanden Soy-soy gebruikt, u weet wel, die soja-lecithine. Zij had al jaren last van plotselinge lichte duizelingen. "Weet je, wat ik me ineens realiseer? Die duizelingen zijn helemaal weg. Kan dat door die Soy-soy?"
Laten we 't daar maar op houden.
Doe veel met soja; en zèlf.
Eerst werd misschien alleen de koe er lekker dik van. Nu ook de pocket van de fabrikant; nog meer dan altijd al 't geval is geweest.

Plantersvrouw

H. M. Marsman-van Deventer
Calfven 120 Ossendrecht.

*

Recept voor Sojameel.

2 soeplepels sojameel
3 soeplepels tarwebloem
1 zakje vanillesuiker
2 lepels suiker
wat dubbelkoolzure soda
1 ei erdoor en snufje zout
aanlengen met water tot dikke, vloeibare pap.

Dit gebruik ik als "grondpatroon" voor vlug te maken koekjes. De ene keer doe ik er kleine stukjes pisang doorheen, een andere keer stukjes appel of gember (uit pot), of wat dan ook. Lepelsgewijs in hete olie bakken.
Ik doe er, voor wat hartigs, ook wel gehakt of een restje vis of oedangs doorheen.

Soja-gebruikster.

DE CHINESE TROUWRING

Bij de Chinees gaan eten is voor mij niet zomaar gewoon 'buiten' eten, nee, ik ben de enige gast in het sfeervol restaurant en word omringd met oosterse hoffelijkheid. Mijn jonge bediende serveert geruisloos een kom dampende rijst, de schaal Chinese garnalen in kerrysaus met champignons en bambu op een warm plateau.
Deze Chinese vriend is niet afkomstig van Djawa, hij spreekt geen woord Bahasa Indonesia en toch is hij het evenbeeld van twee getrouwde zonen van tuhan en njonja Siem Long Siau die handel dreven in ikan kering op de Stationsweg Oost in Sukabumi toen ik daar werkte.

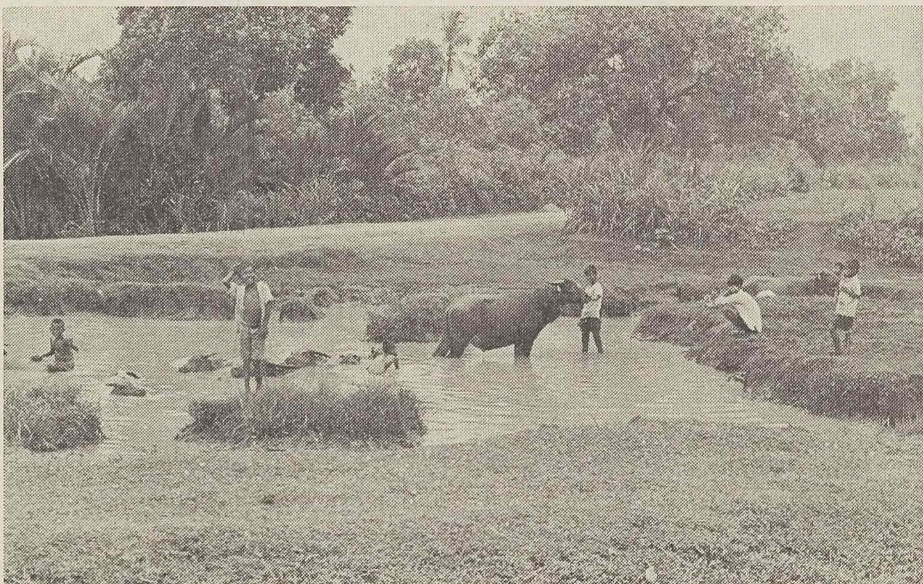
*

Opgestapelde kisten gedroogde vis bedekken hier de vier wanden van hun toko tot aan het plafond. Via de alkoof waarin geslapen wordt kom je op de donkere binnenplaats, een waterput in het midden, twee brandkasten diep ingemetseld in de muur gaan schuil achter zware kluisdeuren. Verder een paar kelambubedden in een raamloos vertrek. Het hele huis is doordrenkt met de penetrante stank van de vis die de centen in het laadje brengt.
Geld, vooral veel geld en vasthouden, dat geld!
Tuhan Siem treedt naar buiten op, zijn magere vrouw, een echte tjeréwét kijft met en vit binnenshuis op allen, die haar voor de voeten komen. Krijgt zij er weer een baby bij dan helpt ze zichzelf en alleen God weet hoe zo'n stuk schrikdraad aan zulke lieve kindertjes komt.
Haar twee schoondochters, kindvrouwtjes, zeulen dag-en-nacht met het kleingrut terwijl hun echtgenoten de handel in ikan kering in Pelabuan Ratu en in Tjibadak bedrijven. Elke twee weken mogen ze om beurten het weekend bij hun vrouwtje thuis komen doorbrengen. Als die nu allebei zwanger worden, verzoekt 'het opperhoofd' mij om verloskundige hulp. Zij rekent op kleinzoons. Per stuk mogen ze vijftien gulden kosten. Daarvoor doe ik het vooronderzoek, de partus en de nabehandeling. Ik overhandig haar een lijstje van benodigdheden die zij kopen moet en trek me van haar bedilzucht niets aan.

De twee aanstaande moeders zijn juweeltjes met onschuldig-lieve ogen en een sierlijke haardos, de fluwelen huidskleur vervolmaakt het prachtig gebouwde lichaam. Ze zijn bovendien zó goed dat ze schoonma op tijd een kleinzoon bezorgen en als die nog in de slendang hangt zijn er opnieuw twee baby's op komst. Veel kinderen, vooral jongens en heel veel kleinkinderen! Maar opnieuw twee keer vijftien gulden uitgeven? 'Ja, njonja geen getawar. U betaalt wat wij afspreken en anders neem je maar een ander', zeg ik.
Op een nacht belt ze op, of ik maar direct wil komen Ik haast me naar toko ikan kering en wat blijkt? Er is totaal niets aan de hand.
'Maar je kunt toch wel hier slapen?' grijnst ze tangig en wijst op een balébalé.
'Ben je helemaal be-dit-en-dat, haal je me voor niets uit mijn bed? En heb je nog geen verband en medicijnen gekocht?'
'Nee, dat zit wel in uw tas,' knerst ze.
'Geen sprake van!'
Tot overmaat van ramp worden er enige dagen later twee meisjes geboren.
Ten slotte moet er afgerekend worden. Als een heks schopt ze al het kroost van zich af en ik bereid me voor op een taaie krachtmeting. Maar opeens breekt de zon bij haar door. Ze zegt: 'Als ik je nu eens hiérmee betaal', wijzend op haar jade armband die zij van haar man kreeg bij hun huwelijk in China. Die centen, ó die centen. Ze zou ze wel in willen slikken. 'Accoord', zeg ik, de waarde van zo'n armband kennende en als ik bijgelovig ben dan vrijwaart hij me ook nog voor onheil. Wij staan naast de put tegenover elkaar. Mijn hand is breder dan de hare, zij houdt hem een kwartier lang in de lucht en besmeert hem vervolgens met groene zeep. Zij schuift en draait en wrikt net zolang tot de armband met veel moeite en pijn eindelijk om mijn pols zit. Zij is gelukkig.
'Over drie dagen is de pijn wel verdwenen,' lacht ze.
'En er ook nooit meer af,' zeg ik, mijn mishandelde hand nog nawrijvend.
'Nou tabéh dan njonjááá!' roept ze me na.

Deze keer was het oppermachtig wezen toch te ver gegaan. Drie dagen later passeer ik haar toko. Ze springt op me af, de lange grijpsprieten voor zich uit zwaaiend en krijst: 'Njonja, njonja, mari sini! De tuhan is razend geworden! Geef me mijn armband terug!'
'Nooit van mijn leven', zeg ik.
Hoe lang ze gesmeekt, geraasd en getierd heeft weet ik niet. Ik had geen kasihan met háar. Ten slotte vervloekte ze me.
Onze-Lieve-Heer heeft haar boze wensen zeker niet verstaan. Vijfentwintig jaar later gleed ik met een matje op een spiegelgladde overloop bij een Ambonnees gezin in Groningen uit. De armband sloeg met zo'n geweld op de metalen band van de bovenste traptrede, dat hij in drie stukken brak. Hij behoedde me daardoor voor een gebroken pols. De stukken bewaar ik als aandenken aan mijn vrekkige tjeréwét.
Dit alles herleefde tijdens de maaltijd waarbij mijn Chinese vriend me spontaan een kopje koffie offreerde alsof ik echt bij hem op familiebezoek zat.

E. VAN ZANTEN-HASSELMEIJER

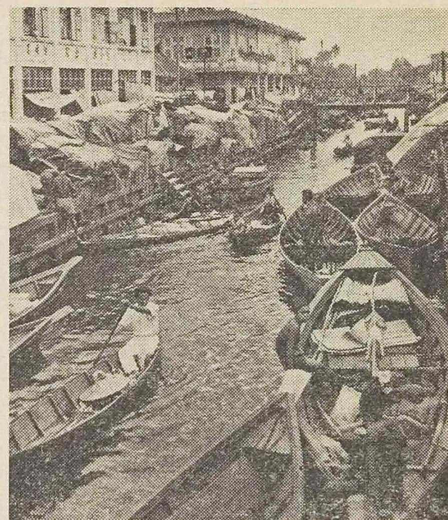

"Even de car wassen," zeg je hier. Dat betekent gesjouw met emmers en poetsdoeken, losschietende waterslangen en rakelings-langsschietend verkeer, verkleumde handen. En de volgende dag alweer een regenbui die de car onder de modder spat. Soedah, al gewoon. Dáár: "Even de karbouw wassen". Altijd het werk van kleine katjongs. Een uur lang poedelen en spelen met de karbouw. En ook boenen natuurlijk. Dan sjok-sjok poelang, kleren op laten drogen. Zo gewoon. - L.D. **(Foto: Ibrahim jr.)**

Zoete en Zure Herinneringen aan Pontianak

Maar onderling hulpbetoon liet niet te wensen!

Begin 1932 werd mijn man naar Pontianak overgeplaatst en verhuisden we erheen. De reis op de kleine K.P.M.er duurde twee dagen. Zoon Han van twee had in Batavia helpen inpakken en zo kwam het, dat we niet alleen zijn driewieler, zijn trapauto, zijn bruine beer enz. uitpakten, maar ook asbakken, stenen, stukken hout enz. Ook de vale "ping ping" (pinguin) en invalide "tittie" (kindje), een jongenspop van gummi, die ik had willen achterlaten. Wat was het mooi om ons heen, toen we de Kapoeas invoeren! Aan weerskanten huizen op palen en op bamboevlotten drijvende kampongs! Dichtbegroeide oevers met rizophoren en nipah-palmen.

Druk prauwenverkeer op de Kapoeas in Pontianak (foto Tanah air kita)

Hoewel de rivier vol krokodillen zat, naar men ons vertelde, zagen we er toen geen een. Later meer dan ons lief was. We gingen eerst in het (enige) hotel, tot we een huis zouden hebben, wat gelukkig niet al te lang duurde. Het verhuizen van het hotel naar ons eigen huis aan de Landraadweg ging per prauw door de parits. Ik heb mijn hart wel vastgehouden, toen ik onze meubels en kisten met breekbare waar in zo'n schommelend bootje zag laden, maar het ging gelukkig goed.
Han en ik wandelden hele einden, zover zijn beentjes het toelieten. Er was een soort park langs de Kapoeas, daar konden we op een bank zitten kijken naar de vele prauwen, die voorbij voeren. De rivier was hier zo breed, dat je de overkant nog maar wazig kon zien. Daar moesten djagoeng-tuinen zijn. Er kwamen altijd veel apen op af en de eigenaren hielden honden om de ongewenste gasten te verjagen en hun oogst veilig te stellen.
Op de (enkele) straten zag je geen paarden, wel een enkele auto (taxi). Je had twee toer-mogelijkheden, de "grote en de kleine toer". De grote duurde wel een uur.
Al gauw waren we van allerlei clubs lid, van de zangclub, de toneelclub, de roeiclub, de gymnastiekclub enz. De roeiclub had de beschikking over twee gieken, die men uit Singapore had laten komen. Toen mijn man eens als ongeoefende alleen in zo'n wankel ding zat met die sterke stroom, zei Resident van der Waals, die naast ons stond te kijken: „die man van U zit 'm vast te knijpen", waarop Han vroeg: "wie knijpt Pappie dan?"
Kokki was erg op Han gesteld en als hij eens een standje kreeg, nam ze het met een boze blik naar mij, altijd voor hem op en troostte: "djangan nangis. Mammi nakal, sinjo manis", wat mijn opvoeding wel doorkruiste.
Wat kon het warm zijn in Pontianak! Soms kropen Han en ik samen in een van de heel grote regentonnen, waarvan er wel acht om ons huis stonden. Voor ons drinkwater werd het water uit de tonnen gekookt en daarna gefilterd. Het water uit "onze" koel-ton werd gebruikt voor de tuin, een weidse naam voor de planten in petroleumblikken op rekken, vanwege de overstromingen (vier keer per etmaal) bij vloed. Het was- en badwater werd met caporiet neergeslagen. Het was altijd heel bruin vanwege de sirappen daken, waarlangs het had gestroomd. Bij lange droge perioden werd wel eens water in tankschepen uit Singapore gehaald.
En o, die orchideeën daar! Honderden soorten en zulke mooie! De Vanda tricolor, de Dendrobium, de Phalaenopsis en hoe ze nog meer heten mochten. Als je jarig was, kreeg je ze bij hele ruikers, want andere bloemen waren er vrijwel niet.
We woonden - op palen natuurlijk - vlak bij het kerkhof en het was een luguber geluid om de kist in het water te horen plonsen bij een begrafenis. Het grondwater was nu eenmaal hoog. En toch hadden wij eens een nest cobra's in de kolong onder ons huis. Je kon ze horen schuifelen en sissen. Maar er is er gelukkig nooit eentje in ons huis gekomen. Ze konden de trap niet op, beweerde men.
Onze groenten lieten we met een stuk of wat huisvrouwen gezamenlijk uit Java komen in grote krandjangs. Andere dingen, zoals stoffen voor kleren, boeken en grammofoonplaten uit Singapore; dat was dichterbij dan Batavia. Kleine kinderen waren er bij de vleet; oude mensen, tenminste Europeanen, zag je niet in Pontianak. Ik had een kleuterschooltje opgericht en had zes leerlingetjes. Dat was leuk werk met dat grut, de materialen maakten mijn man en ik zelf, van karton en gekleurd papier en zo. Op zekere dag zaten de kleintjes met de kopjes bij elkaar, druk te fluisteren. Op mijn vraag, of ik het ook mocht horen, zeiden ze een beetje schichtig: "er wordt straks een man opgehangen." Ik wist er van, de beul was uit Java gekomen om een ter dood veroordeelde (moordenaar in een vrouwenperkara) te executeren. "Maar waarom dan?" deed ik onwetend. Het antwoord was onverwacht. "Hij heeft misschien poep gezegd", zei een van de kinderen.
Toen Han vier jaar was, kreeg hij een houten hobbelpaard, door een van de missiebroeders gewrocht. Het paard werd Cosmas genoemd, naar zijn maker. Van de Missie betrokken we ook de (paarde) mest voor onze planten, want zij waren de enigen, die zich verheugden in het bezit van een paar paarden.
Mijn man werkte wel met "trapans", gevangenen in hun bruine pakken. Ze waren niet meer aan elkaar geketend, zoals ik in mijn kinderjaren op Java wel had gezien, maar liepen vrij rond, zelfs zonder toezicht, meen ik. Ze mochten ook naar de warong voor een kopje toebroek, als ze maar op tijd terugwaren bij de gevangenis. Er mankeerde nooit een.
We hadden de piano van Java meegenomen, maar het was in Pontianak zo vochtig, dat er dag en nacht een buislamp in moest branden.
Als de Klingalese kapper bij ons thuis kwam om mijn "mannen" te knippen, was dat alles behalve een feest voor Han. Hij werd dan op de kinderstoel op de blakan gepoot met een groot servet voor en dan gingen de vaardige zwarte handen met een schaar over het blonde kopje. Waarom vond hij dat zo naar? Terwijl de Klingalese bakker met de grote tampa vol brood op zijn hoofd, zijn beste vriend was!
Eens in het jaar kwam de Resident met Mevrouw op bezoek. Zo'n hele buurt tegelijk werd bezocht; een kwartier voor elk huis, dan toeterde de chauffeur. In het moment dat hij langzaam naar het volgende huis reed, werden over het achtermuurtje de fles sherry en de overgebleven gebakjes en zoutjes doorgegeven. We hadden allemaal maar kleine salarissen! Of het hem ooit opgevallen is, dat hij overal hetzelfde aangeboden kreeg? Of liet hij wellicht daarom zo langzaam verder rijden? Hij wist immers wel, dat er vrijwel niets te krijgen was in Pontianak.
Een vreselijke schok voor ons allen was het overlijden in het kraambed van een van onze vriendinnen. Er was echter geen tijd om verlamd neer te zitten. Er moest gehandeld worden! Een van ons haalde het pasgeboren kindje uit het ziekenhuis, een ander zoogde het samen met haar eigen baby, een derde baadde het iedere morgen, zo ging dat in Pontianak.
Als de boot van Java kwam, eens in

lees verder volgende pag. 1e kol. onderaan

WAAR GEBEURD

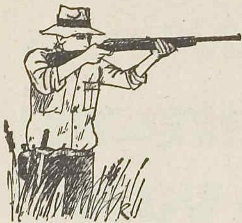
1975, 25 december, 1e Kerstdag.
Het goot en nam dus een taxi om me naar de Grote Kerk in Naarden te brengen. Op weg en omdat ik naast de chauffeur zat, gestoken in een keurig pak en het haar in oude stijl, d.w.z. kort geknipt, opende ik het gesprek met "Brr, wat een weer!"
"Ja, net de West-moesson."
"Ai, in Indië geweest?" "Ja!"
"Hoe vond u het daar?" (En ik dacht aan de Gordel van Smaragd in al haar schoonheid).
"Nou...... ik hoop niet (langzamer nu), dat ik u misschien beledig, maar ik vond...... eh, eh......" "Nou, zeg het maar, ik ben niet gauw beledigd".
"Eh, eh, ik vond de Ind. Nederlanders ginds erg verwaand."
Ik kreeg een binnenpretje. Hij keek me sluiks aan en we stopten bij de Rijksweg.
"Hoé lang was u daar? Vóór de oorlog?"
"Neen, erná."
"O, dat was maar kort. Uw inzicht over de Ind. Nederlanders was dus ook kort. Dat was maar kort van zicht, dus heel kortzichtig gedacht én gevonden!"
Stilte...... Je kon de Dominee horen lopen. Wij kwamen bij de kerk en ik rekende af. "Prettige Kerstdagen".
Hij keek me na en was er nog, toen ik de kerkdeur achter me sloot.
Hoe kén! Tierlijk ister jang sakit nèkkramp, maar "de" Ind. Nederlanders! Wat hadden wij om verwaand te zijn??

P. Jüch-Arnold

(Vervolg: Pontianak)

de week, dan liep heel Pontianak uit voor de post en de kranten, dat was altijd weer een feest.
Dajaks zagen we niet veel in de kota lopen, misschien herkenden we ze niet in hun dan geciviliseerde kleding. Prachtige mandau's (zwaarden) en schilden en geweven kains en hoofddeksels en maskers!
Soms gingen we een dagje picknicken naar het strand "Pasir Poetih" bij Singkawang. En de vacanties brachten we meestal door op Potteng in de bergen, in een pasangrahan. Daar was het soms bepaald koud. En een prachtige natuur!
Er waren veel apen in Pontianak. De bevolking hield ze als huisdieren en in bijna elk huis was wel een aap. Je hoorde ze de hele dag.
Ook gerookte gesnelde koppen heb ik gezien, met afschuw. Ze lagen als bewijsstukken bij de rechter, want er mocht niet gesneld worden.
In 1934 hadden we een feestelijke herdenking van Leiden's ontzet meen ik, met Boerendansen en een toneelstuk en koorzang enz.
Hoewel we in het begin de overplaatsing naar Pontianak als een soort straf hadden beschouwd, konden we eind 1934 toch met een dankbaar hart afscheid nemen van Borneo om ons Europees verlof tegemoet te gaan.

E.J.

HET GELUK VAN HET JAGEN

"De jacht behoort tot het zuiverste repertoire van het menselijk geluk"
José Ortega Y Gasset.

DE TIJGER VAN DAMULI

Jachtbelevenissen op Oost-Sumatra

door J. G. A. la Bastide

Enige maanden geleden vertelde Hans la Bastide in Tong-Tong van zijn jachtbelevenissen in de hutan van Noord-Sumatra. U heeft het verhaal gelezen van "Pak Ani", "Het Kapitale Hert van Kramat Gadjah" en "De Menseneter". Maar Hans heeft al z'n kruit nog lang niet verschoten hoor! Hier komt "De Tijger van Damuli".

Er hangen twee grote witte vuurbollen in het struikgewas. Parallel aan de bodem en op een halve meter hoogte. Alleen het geluid van mijn hijgende ademhaling verbreekt de stilte van de tropische nacht. De vurige bollen gloeien onbewegelijk mijn richting en dan zie ik, in de blauwe lichtstraal van mijn flashlight, het zwart en gele masker van een machtige tijgerkop.

Zo begon, op een naamloze, regenachtige nacht op Sumatra, de eerste acte van het laatste bedrijf van dit tijgeravontuur. Het eerste bedrijf begon enkele maanden eerder, toen ik voor het eerst de brede diepe prenten van een grote mannelijke tijger in de zachte bodem van een smalle zandweg zag staan.

De oliepalm-onderneming H. beslaat meer dan vierduizend hectare en is op een tweehonderd kilometer ten zuid-oosten van Medan gelegen. Men moet zich dit echter niet als een aaneengesloten 4000 ha voorstellen. Talloze diepe ravijnen en moerassen doorkruisen dit gebied. Voor een groot gedeelte werden deze ravijnen in de vooroorlogse jaren met de toen goedkope arbeidskrachten wel ontgonnen en beplant; evenals de moerassen, die toen nog door effectieve bedijking en drainering droog werden gehouden. Gedurende de oorlog werd er vanzelfsprekend niets aan de aanplant gedaan, terwijl ook na de oorlog door de snel oplopende arbeidslonen deze ravijnen niet lonend te onderhouden of af te oogsten waren. Daarbij kwam, dat de grote riviermondingen aan de gehele oostkust van Sumatra niet meer zoals vroeger, regelmatig werden uitgediept. Wanbeheer en verwaarlozing en daardoor in ongerede raken der baggermolens waren hiervan de oorzaak.

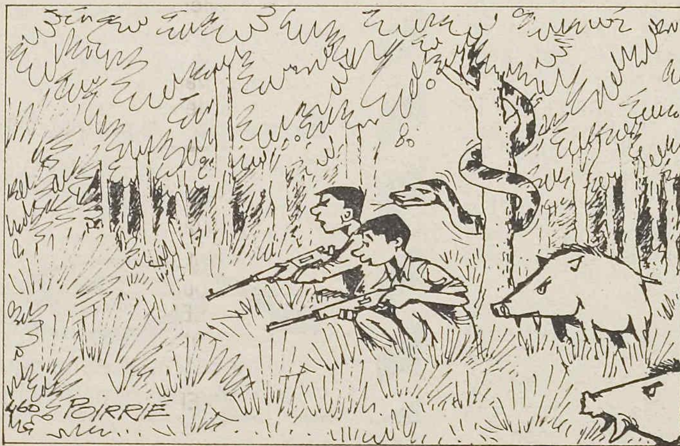
Het gehele peil der rivieren steeg en uitgestrekte gebieden liepen permanent onder water. Deze moerassen, die met hun grillige uitlopers en vertakkingen van grote gedeelten van de aanplant ware schier-eilanden maakten, gaven een buitengewoon schilderachtig karakter aan het landschap. Het water was meestal niet erg diep, zodat in bepaalde gedeelten de kruinen van de rottende en met waterplanten overwoekerde oliepalmen nog te zien waren. Andere stukken waren geheel dichtbegroeid met scherpe water-agave en paarsbloeiende waterhyacinthen, soms zo dicht, dat het wateroppervlak in het geheel niet meer te zien was. Deze gebieden waren een dorado voor waterwild, pythons, allerlei vogels en wilde varkens. De niet ondergelopen steile ravijnen groeiden eveneens dicht met oliepalm- en bosopslag en waren daardoor ook een toevluchtsoord voor vele wilde dieren, w.o. dwerghertjes (napu of kantjil) gewone herten en kidangs.

Dan was er nog terrein, dat een geheel ander karakter droeg. Sommige gedeelten van de onderneming grensden nl. aan meer of minder grote stukken primair- of secundair bos. Het primaire woud was, hoewel binnen de ondernemings-concessie gelegen, om een of andere reden nooit ontgonnen, doch jaren lang in reserve gehouden, terwijl stukken secundaire "Hutan", de beruchte lalang-wildernis, meest verlaten ladangs van de reeds lang geleden weggetrokken zwervende bevolking waren. Periodiek werden er nog wel eens kleine stukjes op deze verlaten ladangs door rondtrekkende Bataks ontgonnen en beplant met rijst, maar later altijd weer voor kortere of langere tijd verlaten. In de tussentijd herwon dan de onuitroeibare "lalang", een hoog scherp gras, weer het verloren terrein.

Het was juist aan de rand van dergelijke verwilderde ladangs, meestal door een smalle zandweg van de aangrenzende aanplant gescheiden, dat ik vaak tijgersporen zag. De tijger heeft een voorliefde voor graswildernis, waarmee zijn gestreepte vacht ook prachtig in overeenstemming is. De productieve aanplant zelf was verdeeld in "afdelingen" van 700 tot 800 ha elk. Het beheer van een afdeling berustte bij de "afdelingsassistent", die voor zijn werk over een eigen werkvolk-bestand beschikte. Dit werkvolk, veelal geïmporteerde Javanen, woonde ergens op de betrokken afdeling in een eigen geheel afgezonderde gemeenschap. Zo'n dorpje, of "pondok" bestond dan uit een dertig- tot veertig--tal dubbele woningen van hout en "gedeg" (gevlochten bambu) Een grote afdeling kon wel drie of vier van dergelijke pondoks hebben, verspreid over de betreffende afdeling gelegen. Het emplacement zelf, met de fabriek en de woningen der meeste Europese employés, alsmede de pondoks der fabrieksarbeiders, lag dan als een stadje op zich zelf in een centraal punt van de onderneming. In die dagen lag daar nog een kleine politiebezetting, bestaande uit zes man en een commandant. De Europeanen hadden toen al lang geen eigen vuurwapenen meer, zodat er practisch niet meer gejaagd werd. Alleen ik zelf placht nog wel eens een geweer te lenen bij de politiecommandant, die ik goed kende, om al dan niet in zijn gezelschap op jacht te gaan.

Het is zondag, des ochtends om half zeven, op een prachtige dag in october 1953. Ik sta op een smalle zandweg met aan mijn rechterhand de oliepalmaanplant in de afdeling Damuli van mijn collega R. en aan mijn linkerhand een uitgestrekt gebied lalang-wildernis. Mijn motorfiets heb ik honderd meter terug aan de kant van deze grensweg laten staan. De zon is net op. Schuin links voor mij, temidden van de wuivende witte pluimen van het bijna manshoge gras staat een reusachtige "Pokok Radjah" of "Tualang", de "koningsboom" der Sumatraanse wildernis. Veertig meter rijst

(lees verder volgende pagina)

"Weet je zeker, tjelengnja komt van deze kant?"

zijn machtige witte stam onvertakt de lucht in. Daarboven komt de ijle, uit weinig takken bestaande kroon. De pokok radjah staat op Sumatra bij de echte inheemse bevolking in een kwade reuk. Geen Maleier zal het wagen de bijl in zijn geweldige stam te zetten. Daar waar het absoluut noodzakelijk is er een te vellen, wordt hij moeizaam omgebrand. Vuur is onpersoonlijk, of zo denkt de bevolking. Dat het ombranden van een dergelijke boom soms maanden met zich mee kan brengen, is geen bezwaar.

Zij hebben alle tijd. Ik kijk naar boven. Hoog, hoog, torenhoog. Tussen zijn takken woont een troep bètets (Alexander parkieten). Als zwarte stippen fladderen zij heen en weer, hun schelle kreten: kèkkèkkèk-kèkkèkkek verscheuren de ochtendstilte. Met verwondering en ontzag besef ik, dat er meer dan honderdvijftig jaar geleden waarschijnlijk ook al bètets tussen zijn takken woonden. Achter hem strekt de graswildernis zich uit, hier en daar onderbroken door de ijle silhouetten van andere tualangs en wat donkerder bosjes woud-opslag. Een witkoparend cirkelt traag en op grote hoogte rond. Af en toe klinkt zijn melancholieke roep: kéli; kéli, kéli; tot grote consternatie van de bètets.

Langzaam wandel ik de zandweg verder af, genietend van de ochtendkoelte, de zachte bries en de gehele prachtige natuur. Het heeft de vorige dag geregend en de gebeurtenissen van de nacht staan in de vochtige bodem opgetekend.
Hier is een napu uitgekomen, heeft een eindje de weg afgelopen en is toen weer de lalang in verdwenen. Daar is een roedel zwart wild de weg overgestoken, de aanplant in. Op zoek naar afgevallen vruchten van de oliepalm. Ik volg het spoor een eindje, maar raak het dan kwijt in de dichte ondergroei van centrocema en pueraria. Ze zijn zo vroeg in de ochtend waarschijnlijk nog niet terug de lalang in en ik krijg ze misschien verderop nog wel te zien. Er is een behoorlijk grote ever bij. Ik loop op mijn gemak weer schuin terug naar de weg. Ho! Wat is dat? Breed en sterk staan daar de prenten van "Setua", "de Oude", of "Radjah Hutan", "de Koning", of "Orang Kuat", de "Sterke". Alles wat U maar wilt, alles behalve zijn eigenlijke naam.

De oudere en wijzere bewoners van dit land weten wel beter, dan door het lichtzinnig uitspreken van zijn naam, "harimau", zijn gevreesde aandacht te trekken. Zij, die op de rand van de wildernis een moeizaam bestaan aan het oerwoud ontworstelen en daarin vergrijsd zijn, fluisteren "Setua", de Oude en kijken dan nog onrustig om zich heen. Iedereen weet immers, dat er mensen zijn, de z.g. Orang Korintji, de bewoners van de berg Korintji, die zich 's nachts in een tijger kunnen veranderen? Deze Orang Korintji zijn moeilijk van gewone mensen te onderscheiden.

Het is een volwassen mannelijke tijger; de achterklauwen zijn bijna even breed als lang. (De voorklauwen zijn altijd breder dan lang). Duidelijk is te zien waar hij uit de lalang is gekomen; de halmen zijn van elkaar gebogen en er is een soort gangetje ontstaan. Ik loop er een eindje in, maar niet te ver, want er is weinig zicht. Daarna kom ik terug en volg de prenten over de weg. Ze zijn kersvers, waarschijnlijk in de vroege ochtend gemaakt. Hij heeft een heel eind over de weg gelopen, drie- of vierhonderd meter en is toen schuin de aanplant ingegaan. Nog een eind verder de weg op, zijn de varkens weer overgestoken, nu terug. Kennelijk ietwat in haast, want er liggen losse kluiten aarde links en rechts van de sporen, die ook dieper zijn dan normaal. Er zijn zelfs duidelijke glij- en slipsporen. Op dit punt blijf ik staan en kijk rond. Het is doodstil om mij heen. De lalang aan de linkerkant wordt hier onderbroken door een stukje bos. Een kronkelend voetpaadje, dat ik na enige aarzeling inloop, leid naar binnen. Het is donker onder de bomen. Een verwilderde arenpalmaanplant. Na een tijdje wordt het iets lichter en daar staat, zoals ik verwacht had, een wankele woning op palen. Er omheen is de bodem omgetjankold (omgespit); de bewoner, een oude gebogen man, staat op het land te werken. Ik nader hem en zeg beleefd: "Salam Aleikum".
Vervolgens informeer ik naar de welstand van zijn gezin, merk op dat de regens dit jaar vroeg zijn ingezet, dat de maanstand gunstig is om te planten en spreek mijn hoop en vertrouwen uit dat de wilde varkens zijn aanplantje met rust zullen laten. Waarop hij mij meedeelt dat het met zijn vrouw en kinderen uitstekend gaat; hij vraagt hoeveel mannelijke nakomelingen ik heb en spreekt tenslotte zijn hoop en vertrouwen uit, dat dit aanal mettertijd vertienvoudigd zal worden.
Na deze inleidende conversatie, die ongeveer een kwartier in beslag neemt, kom ik voorzichtig tot het eigenlijke doel van mijn bezoek. "Apa Bapak pernah lihat atau dengar harimau? Bij het woord harimau verschiet de oude zichtbaar van kleur. Hij kijkt mij verwijtend aan, maar antwoordt beleefd genoeg.
Jazeker, hij ziet Hem, Wiens naam men niet uitspreekt, geregeld.
Waar dan wel?
Daar, aan de rand van zijn ladang, of soms ook wel midden op de ladang

zelf. Om hoe laat?
Vrij geregeld 's avonds, vlak voordat de maan opkomt.
Is hij altijd alleen?
Ja, altijd alleen. Midden in de nacht hoort hij Hem soms brullen. Hoe kan mijn Vader weten, dat het altijd dezelfde is?
Hij kijkt mij met zijn oude ogen medelijdend aan en antwoordt niet.
Ik loop peinzend terug naar de motor. Een niet schuwe tijger, die geregeld brult. E.e.a. niet verwonderlijk, nu de paartijd nadert (november). Buiten de paartijd brullen tijgers zelden. Later op de dag bezoek ik mijn collega R. Het is een ongeschreven wet op onze onderneming, niet te jagen in een ander zijn afdeling. In de eerste plaats is de afdelings-assistent degene die precies weet waar de mensen aan het werk zijn en in de tweede plaats wordt hij beschouwd als de baas over en de eigenaar van, het wild in zijn eigen afdeling.
R. heeft de sporen al eerder gezien. Het werkvolk heeft enige dagen geleden ook reeds geklaagd dat er van tijd tot tijd een geit verdwijnt uit de pondok. Wij bespreken de mogelijkheid hem te schieten. Het lalangareaal uitrukken? Onmogelijk, het gebied is te groot en er zal geen werkvolk voor te vinden zijn.
Een geit uitzetten bij een hoogzit? In theorie klinkt dit erg mooi, maar in de praktijk biedt het aanzitten bij levend lokaas maar zelden op korte termijn succes. En voor iemand die van de vroege ochtend tot de late avond hard werkt is het vooruitzicht om meer dan één, hooguit twee nachten achter elkaar wakker te blijven niet erg aantrekkelijk.
Een aangeslagen aas is wat anders. Maar een geit neemt de tijger meestal mee een heel eind de wildernis in en het valt niet mee die dan daar terug te vinden. Een rund of een buffel kan hij niet ver met zich meeslepen, maar die kostten in die dagen al meer dan 3000 rupiahs per stuk. Wij besluiten tenslotte een val te bouwen. Toegegeven, geen erg weidelijke manier van "jagen", maar het betrof hier een tijger, die al schadelijk voor de bevolking begon te worden.

(wordt vervolgd)

'Leven met Soya'

door HARRYET MARSMAN
f 15,90

plus 1 pond soyabonen
plus 1 pond soya-meel
incl. porto samen voor *f* 21,—

Aan lezen over soya alleen heeft U niets, doet U wat met al die informaties en probeert eens die heerlijke recepten uit!
Als U het receptenboek bestelt en daarna apart nog eens meel en bonen, dan bent U veel duurder uit. Vanwege de hoge portokosten.
Maar neemt U een kloek besluit en doet U de bestelling ineens dan bespaart U *f* 3,40 (drie gulden veertig) en daar kunt U straks weer een pond bonen en een pond meel van kopen!
Doen, NU! Want ook de soya zal binenkort wel duurder worden. En het boekje ook!

Toko Tong-Tong, Prins Mauritslaan 36, Den Haag. Giro 6685. Telefoon 070 - 54 55 00.

ZE ZIJN ER WEER!

Bloeiende flamboyant in een Indisch landschap, een stukje tropen aan de muur!

Wandtegel inclusief porto *f* 8,50
In de winkel *f* 6,50

(de tegel is niet hitte-bestendig, dus niet als onderzetter gebruiken)

*

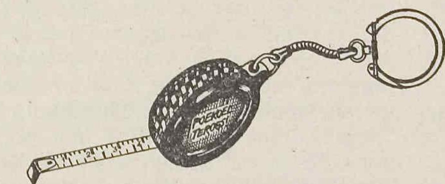
Dit is de ALLERLAATSTE Tong-Tong die U ontvangt....

Schrikt U even? Niet doen, alleen als U op onze herinnering om het abonnementsgeld over 1975 nog te voldoen, niet gereageerd heeft (met een giro, een briefje of telefoontje), ja dan mag U zich afvragen waarom de volgende Tong-Tong toch wegblijft.
Maar we blijven hopen dat het niet zover zal komen!

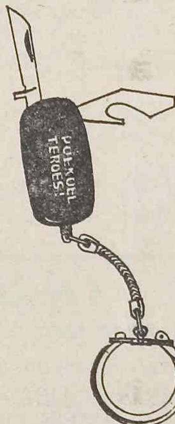
Administratie Tong Tong

Tong-Tong souvenirs zijn praktische, leuke cadeautjes. En ze gaan jaren lang mee!

rolbandmeter/ sleutelhanger *f* 3,75
pennemes/sleutelhanger *f* 5,—
schroevedraaierset *f* 3,75
rolmeter/doplichter *f* 6,50
Memo-portefeuille *f* 5,—

Sleutelhanger-rolbandmeter *f* 3,75

Pennemes-schroevedraaier-dop-penlichter-sleutelhanger van roestvrij staal *f* 5,—

Gereedschap-set in zakformaat *f* 3,75

OPRUIMING
TOKO RESTANTEN
TOT 15 FEBRUARI

OPRUIMING BOEKEN!!

BOEKHANDEL TONG TONG

Aanbieding oude boeken (verlaagd in prijs)

De mannen van de witte boot, W. F. van Rooy	*f* 12,50
De Indische bodem	*f* 40,—
Papoealand (uitg. zending)	*f* 17,50
De Ned. Handel Mij 1824-1924	*f* 45,—
Soenda, reis door Sumatra	*f* 35,—
Hollandia	*f* 12,50
Op wacht in de dessa	*f* 17,50
Priangan (3e deel) Dr. F. de Haan	*f* 40,—
Gods goochelaartjes, Augusta de Wit	*f* 6,—
Ned. in de Oost, Mr. M. W. F. Treub	*f* 20,—
In de ban van de tropen, P. Korthuys	*f* 6,—
Twee Hollanders in het oerwoud (roman)	*f* 5,—
Brieven van Opheffer, Gonggrijp	*f* 17,50
Over de grenzen Tine Bonnema (roman)	*f* 8,50
De Hollandse vrouw in Indië, Marie van Zeggelen	*f* 17,50
Tropenstudies, Hora Adema	*f* 4,—
Een jaar op reis in dienst der zending, Lion Cachet	*f* 35,—
Java in onze kunst, Ger. Brom	*f* 30,—
Het Java Aero Mysterie, (detective) Felman	*f* 7,50
Pang Paneu de Toenonger, G. de Vries	*f* 17,50
Gedenkboek Kon. Wilhelmina, 50 jaren	*f* 65,—
Verspreide Geschriften, Moh. Hatta	*f* 40,—
Daar werd wat groots verricht	*f* 17,50
Wijkende wildernis, Ant. v. Kampen	*f* 10,—
Hecht verbonden in lief en leed	*f* 10,—
Sobat Melajoe, boekje Maleise taal	*f* 7,50
Het laatste uur, v.d. Hoogte	*f* 7,50
Poepoedjian Garedja Pasoendan (zangbundel)	*f* 10,—

Nieuwe uitgaven:

Slenter door Semarang, H. Buitenweg	*f* 15,90
Setenga mati, Elisa Thomson	*f* 16,90
Gouden Munt, Tj. A. de Haan	*f* 12,50
Het pannetje van Oliemans, v. Heekeren	*f* 17,50
Soldatendominee, J. C. Hamel	*f* 17,50

Net verschenen:

Chinese kookkunst, smullen uit de wok (wadjan)	*f* 12,50

**TONG TONG,
HET ENIGE BLAD DAT DOOR ZIJN LEZERS WORDT GESCHREVEN.**

Minimum *f* 6,— van 1 tot 3 regels; per regel meer, *f* 2,50 meer.
Voor niet-abonnees dubbel tarief.
Maximaal aantal regels 6.
Voor advertenties onder nummer *f* 2,— meer voor opzenden van ontvangen brieven.
Voor opzenden brieven onder nummer naar het buitenland totaal *f* 3,— meer.

Bij brieven onder advertentienummer:
DIT NUMMER OP DE ENVELOPPE IN DE LINKERBOVENHOEK ZETTEN.

Oude dame wenst als partner om samen te wonen dame van middelbare leeftijd. Opg. aan Mevr. E. Boelman, Goudsbloemstraat 4, Veenendaal.

— — — — — — — — — — — — — — —

Te Koop gevr. Sumatraanse of Celebes kleden, oude gehaakte kleedjes, vroegere Carmensjaal zwart m. rode of cognac bloemen, batik slendang. Mevr. J. Schultz, Eindhovenl. 10, Heemstede.

— — — — — — — — — — — — — — —

Gepens. Ned. echtp. 60 jr. zoekt echtpaar (oud-Ind. gasten) om gez. vakantie in Indonesië door te brengen in Juli/Aug. 1976. Gaarne contact met 070 - 88 87 09.

— — — — — — — — — — — — — — —

Gevr. Oude Jaargangen v. Tong-Tong: 1t/m 12 en 19 en 20. Opg. aan: W. van Deel, Morgensterlaan 414, Groningen.

— — — — — — — — — — — — — — —

Gezocht penvriend ± 66 jr. liefst alg. ontwikkeld; gaarne pers. beschr. v. mogel. kennism. Opg. Mej. J. Boodt, Bialosterskil. 26, Santpoort-Nrd.

— — — — — — — — — — — — — — —

65+ ers. Ind. eten buitensh. 3 x p.wk. Ma, Wo, Vr. incl. bezorgl. minstens 1 wk. vooruitbet. *f* 16,— p.pers.p.rantang. (norm. tar. *f* 17,50 p.p.p.r.) Bestell. 1 dag te voren na 18 u. tel. 070 - 65 40 29.

— — — — — — — — — — — — — — —

Drummer gevr. in "Combo". Oostendamstr. 34, Rotterdam. Liefst omgeving Rotterd.-Zuid.

— — — — — — — — — — — — — — —

Reisgenoten gevr. voor vacantie in Indonesië. Br. onder nummer 2698.

— — — — — — — — — — — — — — —

Medewerking gez. v. Elektr. Techn. (zwakstr.) stud. v. ontw. v. klein proj. m. voldoende interesse v. verl. éénmalige medew. Br. P.bus 21292. Coolsingel, Rotterdam.

WIE WAT WAAR WANNEER?

Deze nieuwe rubriek dient UITSLUITEND voor:
- **Opsporing of informaties over personen.**
- **Inlichtingen over diverse onderwerpen.**
- **Bekendmaking van bijeenkomsten, reünies en alle NIET- COMMERCIËLE gebeurtenissen.**
- **Gratis aanbiedingen niet tegen geld of anderzins.**
- **Alle oproepen onder deze rubriek met duidelijke opgave van naam en adres.**

Voor abonnées en niet-abonnées geldt het tarief *f* 5,— per oproep/aanvraag. REDACTIE TONG TONG

*

EXTRA BEWIJSNUMMERS UITSLUITEND TEGEN BETALING !

Wie heeft voor mij het boek over "De Erfgenamen van het Landgoed "Tjampea" door Blois van Treslong? Inl. aan: P. J. A. H. C. van Slooten, De Visserstraat 10, Gouda (Noord).

Mia (foto aanwezig bij Hr. Pesch, Almeloplein 15, Den Haag), Soember Hidoep 8/1 Tretes verzoekt adresopgave van Mevr. Spieler en haar 3 zoons: Olaf, Boris en Wietje, vroeger werkzaam bij de Nortonzaak te Soerabaja. Inl. aan G. F. Pesch, Almeloplein 15, Den Haag.

Oud-H.B.S.-ers Bandoeng!

In de 2e helft van 1976 gaan wij een reünie organiseren. Wij missen nog vele, vele adressen, vooral van diegenen, die direct na de Japanse bezetting "vol-ijverig" de lessen volgden aan de "geïmproviseerde" H.B.S. in de Dirk de Hooghschool, later in de Nassaulaan. Neem gauw contact op: G. Kamerling (Gwen Smit), Prins Hendrikweg 1 A, Doorn. Tel. 03430-3968.

Contact gezocht met Frans Jonathans (Moeder Mesayer), vermoedelijk getrouwd met v.d. Werff door Etty v.d. Harst, getrouwd met Matthyssen. Inl. Tel. 072 - 1 19 94.